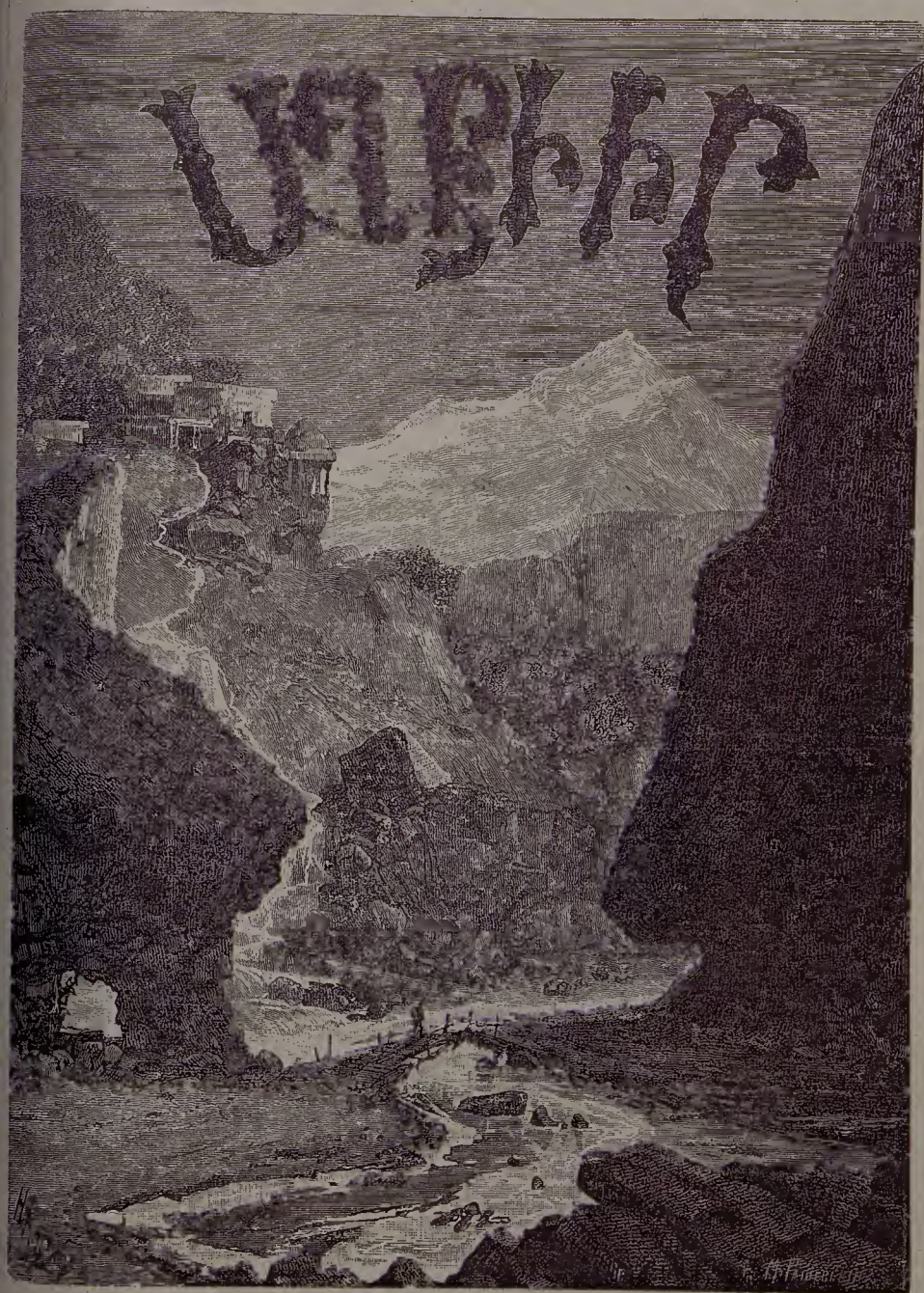

№ № 8 — 9 ՕԿՈՍՏՈՎ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1884

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

№ № 8—9

Ի մ Պ ա ն ա ր ա մ ը Ծերուկ
Ա ռ ու ա կ (բանաստեղծութիւն Զօկ
Ֆ ի ր դ ո վ ս ի Բաֆֆի
Փ ո խ ա դ ա ր ձ օ գ ն ու թ իւ ն (ոտանաւոր) . . . ԅ. Ճաղարբէգ.
Հ ս կ ա յ-Մ ր ջ իւ ն (հարունախօսութիւն) Տ. Գիւզալեանց

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Կ ե ն դ ա ն ի ն ե ր ի ն ե ր կ ը (բնագիտական զրոյց) . Գ. Մ.
Է լ ե ք ա ր ա կ ա ն ու թ իւ ն Ն. Աբէլեանց

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ Ք

Էպամինոնդաս Կ. Մարտիրոսեանց
Աղօթք և աշխատանք

Զ Ո Ւ Ս Ր Ճ Ա Լ Ի Ք

Հանելուկներ: Թուարանական խնդիր: Հուսաստեղծութիւն:
Նախընթաց № 7-ի մէջ հղած հանելուկներին բացատրութիւնը

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Բ Ա Փ Ի Ն

Մեր բարոյական զարգացումն:
«Աղբիւր» և օր. Ն. Տէր-Մարկոսեան
Մեր առաջարկութիւնները
Սալալիէ-Նեսմէլով
Գրական անկոչ փաստարան

Խ Ա Ռ Ն Լ Ո Ւ Ր Ե Ր

«Վարժարանի» զաղարումն: «Մշակի» առիթով: Ստացած գրքեր: «Աղբիւրի» նուիրողներ: Զվարճող բաժանորդներին: Բաց նամակներ: Յայտարարութիւններ:

«ԱՂԲԻՐԻ» ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Այփի առաջ ունենալով թէ ուսուցչուհիներ և թէ ուսուցիչներ, որոնք ցանկանում են սլարապել երեխաների հետ ամեն առարկայից, լեզուներէց և ստորաստել աշակերտներ զանազան ուսումնարաններէ համար, ու մի քանի պատուաւոր բնականներ, որոնք բնորոշում են գիւրգիւթիւն երկու սեռից էլ, առաջարկում ենք ցանկացողներն զիմե խմբագրութեանս:

ԱՂԲԻԻՐ

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆԵՐԸ

ԵՒ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ № 8—9

ՕԳՈՍՏՈՍ—ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ ՏՊԱՐԱՆ

ՕՐԲԷԼԵՆ ՓՈՂՈՑ, 5

1884

1854

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1195 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

1854

1854

1854

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1195 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

ԻՄ ՊԱՆԱՐԱՐԸ

նցան ամիսներ, բոլորեց տարին,
ահա խեղճ ծերուկս կա՛յ ձեր ա-
ռաջին: Եկէ՛ք մանուկներ, իմ
աչքի լոյսեր, դառնացած սրտիս
դուք միակ յոյսեր. դարձեալ բերի ձեզ ես իմ պա՛նա ր ա մ,
մի բանի պատկեր նորից ձեզ ցոյց տամ.

Պատկեր լաւ ու վատ երբոր կը տեսնէք,

Աղաչում եմ ձեզ մտքից մի՛ հանէք:

Սկսվում է.

«Ամառը սարում»:

Տեսէ՛ք այս սարը կանաչով պատած, այստեղ ու այն-
տեղ վրաններ թողած, վրանի դիմաց հայ, թուրք գիւղա-
կան մի-մի գործ ձեռին բանի է նստած. որը տաշում է,
որը սրում է, որը կար կարում, երեխին օրրում, որը հաց
թխում կամ կաթ տաքցնում, կարագ ու պանիր, մածուն
պատրաստում:

Ահա քիչ հեռի նրանց տաւարը, ոչխարի հօտեր,
ձիանց բօլուկներ, մինչև փորի տակ խոտերում ծածկուած
կամ գլգլան ջրի ափը հաւաքուած, տկզած կանգնել են
չեն շարժվում տեղից, ինչու-որ կուշտ են ու գոհ վիճակից:

Իսկ գիտէք ո՞վ է մոթալ փափախով
Հաստավիզ մարդը իր դագանակով,

Որ աչքը տնկած սարի լանջերին
Մի բան է երգում զիլ-զիլ խոտերին՝
Դա է նախրապանը—տէրը տաւարի,
Որ սար է գալիս ամենայն տարի:

Բ

Ահա նոյն նախիր, նոյն հօտն ու ձիեր, բայց ոչ թէ
ամառը սարի խոտերում և ոչ քչքչան ջրի ափերին, այլ
ցուրտ ձմեռը զիւղի գոմերում:

Հալուել է միսը ոսկրներ ցցուել, տկզած փորերնին
մէջքներին կպել, քաղցած է տաւարը՝ խոտ չկալ տալու,
սառել են դաշտեր՝ գարունն է հեռու:

Կրծում են սովից մսուրի փայտեր,
Դոփում կճղակով, պլըշում աչեր,
Մայում, բառաչում, վիզերնին ծռում,
Թուլացած ընկնում քաղցից-սատակում:

Իսկ մեր գիւղացին, ոհ ինչպէս խղճով
Կանգնած նայում է ու թափում արցունք...
Մեծ է նրա վիշտ, մեծ է նրա ցաւ,
Երբ մի անասուն իր ձեռքից ընկաւ:

Գ

Ահա ձեզ մի ուրիշ պատկեր.

«Գարնան սկզբում գիւղացու յոյսեր»:

Գարուն է, գարուն, ի՜նչ քաղցրիկ անուն: Արտերը

կանաչել են, ծառերը ծաղկել, ծաղկունքը բացուել, ջրերը
փռուել, գեղջուկ մշակը յոյսերով լցուել:

Կը գայ ամառը՝ կը դեղնի ցորեն, հունձը կը հնձէ:
կը ժողվէ ամբար, կը հասնեն պտուղք՝ թափ կը տայ ծա-
ռեր, կը լցնէ կթոց, կը կախէ շարեր:

Խոտ կայ տաւարին, դարման ձիերին,
Ծաղկունք մեղուին, մեղը մանուկներին,
Ո՛հ մեր գիւղացին ինչպէս երջանիկ
Կ'անցնէ այդ տարին...

Դ

Պատկերը փոխուեց:

Ահա նոյն գեղջուկ ամառ ժամանակ, տխուր նստած
է իրեն կտրի տակ. ուր է նրա յոյս իր արտն ու այգին:
Բնչու է ժանգոտ մանգաղ-գերանդին.

Մարախը եկաւ՝ արտերը կերաւ,
Մարախից պրծածը՝ կարկուտը տարաւ.
Թըթուռը խժռեց ծառերի տերև,
Պտուղ չմնաց՝ ողջ այրեց արև:

Սոված մեղուններ թռան փեթակից,
Բճեճը մնաց զուրկ ծորան մեղրից,
Դաշտը չորացաւ՝ խոտ չկայ կովին,
Ամբարն է դատարկ՝ մահ է գեղջուկին.

Ո՛հ ինչպէս թշուառ, ինչպէս յուսահատ
Կ'անցնէ այդ տարին...

Ե

Նայեցէք հովտի փոքրիկ քաղաքին, ուր սև-սև ամ-
պերը սարերի նման կանգնել են գլխին. դա է, սիրելիք,
Ազուլիս-Վերին, 21-րդ օր այս Մայիս ամսին:

Բնութիւնը խաղաղ է, խաղաղ է և գետը, որ սարի

կողմից իջնում է քաղաք, ջրում պարտէզներ, պտըտում ջաղացք, վշշալով անցնում, կորչում ձորերում, ամենայն տարի յոյս և կեանք բերում:

Ահա ամբոխը կանգնած գետափին, ուրախ է հոգով, երկնից ամպերին, որ անձրև կը տայ, կը ջրէ երկիր, կեանք կ'առնէ մարգը, դաշտն ու այգին...

Իսկ փոքրիկ տղայք տես ինչպէս անհոգ
խաղում, վազվզում են, «անձրևը երգում»,
Որ ցած գայ ջրէ, բսնէ կանաչ խոտ,
Ալէ փոշիներ ու մաքրէ վատ օդ:

2

Ահա նոյն քաղաք, նոյն սև-սև ամպեր, որից թռչ-
չում են կրակէ նետեր, անձրևի փոխան կարկուտ է թափ-
վում, որոտում երկինք, երկիր դղրդում:

Մարդիկ հաւաքուած իրենց տները, քարացած նա-
յում են այդ ահեղ պատժին, որ փշրում ջարդում է, տուճ
ու տեղ անում, այգի ու պարտէզ խլում հետը տանում:

Հացում է մանուկը մօր վզին փաթթած,
Բառացում է տաւարը դրսում մնացած,
Գոռում գոչում է գետը կատաղի,
Ահ սարսափ պատում ամեն սրտերի...

Եւ ահա յանկարծ մի ձայն է լսվում,
Մի ձայն գուժաբեր ամենքին հասնում.

«Հեղեղ, հեղեղ, կանչում են մարդիկ,
Ախ մեռանք, կորանք, խնայէ երկինք...»:

3

Հեղեղը եկաւ հեղեղը գնաց,
Բայց տեսէք ահա տեղը ինչ մնաց:
Ահա մի ծերուկ խտտած մի դիակ, կիսամեռ ընկել

է իր փլած տան տակ. նրանից հեռի գետնին տարածուել
տասնամեայ մանուկ՝ մօր հատիկ զաւակ:

Ահա քոյր, եղբայր միմեանց գրկած, ընկել են իրենց
ծնողաց կրծքին, իսկ այնտեղ խեղճուել սկեսուրն ու հարս,
օրրոցում կապած մանուկը կողքին...

Սգում է քաղաքը, սգում են ամենքը, որը իր հայրը,
որը իր որդին, քոյրը իր միակ եղբայր թանկագին.

Որքի լացի ձայն երկինք է հասնում, մեծ ու փոքրի
սիրտ շարժում, մղկտում...

Ա՛խ, թողէք ծածկեմ այս տխուր պատկեր,
Պատկեր սոսկալի արիւնով ներկուած,
Որի ժանտ տեսիլ դեռ մինչև այսօր
Սարսափ է ազդում դժբախտ բնակչաց:

ԾԵՐՈՒԿ

ԱՌՈՒԱԿ

Լերկ քարաժայռից մի վճիտ առուակ
Բխում է մեղմիկ խոխոջ հանելով.
Խորը ձորերով անցնում են արագ
Փրփրած կոհակներն արծաթի փայլով:

Խոչնդոտները ոչինչ են նրան,
Ճեղքում է, իրան նա ճամբայ բանում,
Կամ շատ արգելքից լճակի նման
Քիչ կանգ է առնում նորից ընթանում:

Յառաջ է մղվում քաղցր շշուկով
Դաշտեր, արօտներ, մարգերը մտնում
Ու քչքչալով, վէր-վար ոստնելով
Դարնան կենսատու գալուստն աւետում:

ՋՕԿ

յնտեսարան միմեծք վաճի բնապի, յնա մաս ճայի զի յ
 յնա սոր յմուտն զոն յնա մաս յամուտն
 զմեծի մի յմեծի, յնա սոր յմուտն յնա մաս յամուտն
 յնա սոր յմուտն յնա մաս յամուտն

ՖԻՆՈՎՍԻ

...մեծքով զնա մաս յնա մաս յամուտն
 յնա սոր յմուտն յնա մաս յամուտն
 յնա սոր յմուտն յնա մաս յամուտն
 յնա սոր յմուտն յնա մաս յամուտն

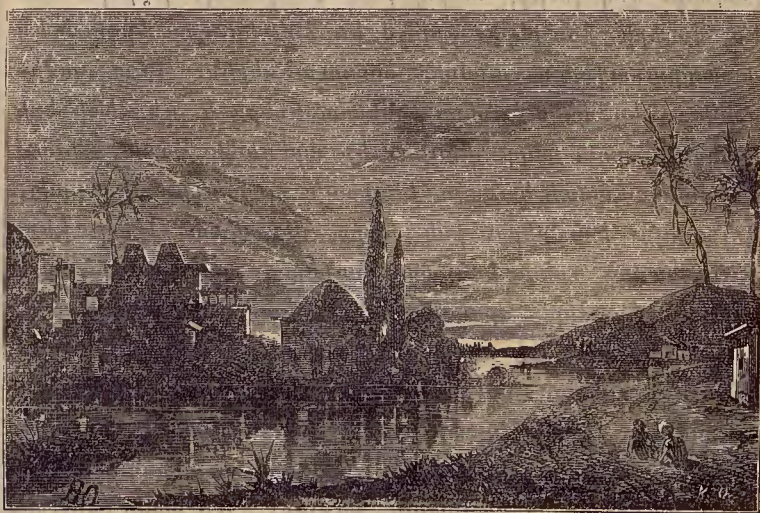
ընը բարձրացաւ և իր ջերմ,
 պայծառ ճառագայթներով
 լուսաւորեց զհաճիկ տնակ-
 ների սպիտակ պատերը: Իսկ
 Հեռաստանում՝ լայն և ընդարձակ
 տարածվում է մերկ անապատը,
 որի միջով գերածիժաղ Հոսան-
 քով և քմահաճ պտույտներով
 ոլորվում է Հալմենտ գետակը, անյայտանալով մանիշակա-
 գոյն մռայլի մէջ:

Ահա, ուղիղ գետեղերի պարզ և խաղաղ ջրերի մօտ
 Հանգչում են մի քանի տնակներ, և, որպէս Հայելու Հարթ
 ապակու վրայ, ցոլանում են ջրերի մէջ: Դա (Թուսն *) է,

*) Թուս — պարսկական քաղաք այժման Աւղանստանում:

որ խորասուզված է մրգաբեր այգիների մէջ, իսկ նրա շուրջը՝ ձգվում է մերկ, լայնատարած անապատը, որ վերջանում է Հօրիզոնի վրա. նկարվող կապտադույն լեռներով:

Ախորժեղի է սաղարթախիտ, դարևոր չինարի հովանին: Տերևների թեթև խոնավութիւնը, բացված վարդերի սքանչելի բուրմունքը՝ բոլորը փաղաքշում է, բոլորը փայլում է այրող տոթից վանտակած մարդուն: Փոքրիկ Աբդուլը լաւ ծանօթ է այդ տեղի հետ, դա հեռու է ամեն

Թ ու ս ք ա ղ ա ք ք

բնակութիւնից, այստեղ ոչ ոք չէ խանգարում նրան: Պառկած մետաքսի նման փափուկ խոտերի վրա և, նիհար ձեռքերը նեցուկ տուած գեղեցիկ գլխին, որ զարդարած է նախշուն արախչինով, խորասուզված է մի մեծ, հին գրքի ընթերցանութեան մէջ, որը համարեա անդիր գլխէ: Նա միշտ կարդում է այդ գիրքը, իսկ երբ լսողում է, փակում է իր հրաշալի, երկայն թերթերունքով հովանաւորված աչքերը և, ձեռքերը գլխի տակին դրած, ամ-

բողջովին անձնատուր է լինում իր սիրելի, մտաւոր ցնորք-ներին: Անցնում են րոպէներ, անցնում են ժամեր, արևը խոնարհւում է դէպի իր դիշերային յուտքը, թռչունները սկսում են ճլվլալ, զգալով ամենաթեթեւ փոփոխութիւններ օդի մէջ, — իսկ փոքրիկ Աբդուլը կամ, որպէս կոչում են նրան տանը — Յիմարը, դեռ պառկած է, հրապուրված իր երևակայական պատրանքներով: Նրա առջևից անցնում են պատկերներ, մինը միւսից աւելի հետաքրքիր:

Ահա ծխային կոյտերի մէջ փայլում են բոցավառ կր-րակներ, ժողովուրդը ամբոխվում է այնտեղ, բարձրանում են մոզերի ձեռքերը, լսվում են ձայներ, որ երգում են փառաբանութիւն անմահ աստուածներին: Ահա Ջամի-րամի շքեղ պարտէզները: Կիտրօնիների և դեղձենիների ոսկեգոյն պտուղները փայլում են արեգակի առջև, ճեմում են մանկահասակ կանանց և սիրուն պատանիների ուրախ, գոյնզգոյն խումբերը, իսկ ինքը, վեհափառ թագուհին, շրջապատած շքեղափայլ նաժիշտներով, քաղցր ներհում է փափուկ բարձերի վրա իր մարմարեայ ապարանքներում:

Ահա ժայռերի բարձրաւանդակի վրա կանգնած է ան-մատչելի ամբոց: Սուլեյով, շառաչելով դուրս է թռչում այնտեղից մի ահռելի վիշապ և յարձակվում է հպարտ, մանկահասակ փէհլէվանի *) վրա, որը արիաբար ձիավա-րում է իր պատերազմական նժույգը: Վիշապի բերանից բոց է դուռհոսում, սոսկալի աչքերը լցուած են արիւնով. նրա ճիրանները ամրացած են գետնի վրա, իսկ հսկայական, օձանման մարմինը գալարավեցաւ, որպէս մի դիւրաթեք վագր, երբ նա նետվում է փոքրիկ այծեամի վրա:

Աբդուլը ճչալով բաց է անում աչքերը: Արդէն մութն է. աստղերը փայլում են կապույտ, անսահման երկնակա-մարի վրա: Օդը տոգորված է ծաղիկների անուշոտու-

*) Փէհլէվան — հսկայ, հերոս:

թեամբ: Նրա փոքրիկ ձեռիկները սրբում են սառն՝ քրքր-տինքը, որ պատել է ճակատը:

— Յիմար, ռրտեղ ես դու, — լսելի է լինում հօր բարկացոտ ձայնը:

— Այստեղ եմ, — պատասխանում է որդին քաղցրահնչիւն ձայնով:

Նա ուրախ էր, որ սարսափելի երազը վերջացաւ և կրկին իրան գտաւ իրականութեան մէջ:

— Դու դարձեալ այդ դրքի հետ ես, ես կը խլեմ նրան քո ձեռքից, եթէ դու այդպէս կը շարունակես միշտ փախչել տնից:

Արտասուքը գլորվում է Արդուլի աչքերից, և նա տենդալին ջերմութեամբ սեղմում է գիրքը բարախող կուրծքի վրա:

— Այն յիմար Ասէդը քեզ մի լաւ բան՝ չի սովորացնի: Գնա տուն:

Եւ դնում են հայր* ու որդի դէպի փառաւոր այգիի հեռաւոր անկիւնը, իրանց խղճուկ տնակը, ուր սպասում է նրանց աղքատիկ ընթրիքը:

Արդուլի հայրը, Զէրիֆ-շահը, Թուսի հարուստ և մի ևնոյն ժամանակ խստասիրտ փոխարքայի այգեսպանն էր, որին կոչում էին Արու-Մանսուր-Թէրկուլի:

Ամեն ինչ խորասուզված է հարաւային անյուսնեակ գիշերի կապտադոյն մռայլի մէջ: Ահա Արդուլը գտնվում է իրանց տնակի տափակ կտուրի վրա: Նրա մանկական բնաւորութիւնը սաստիկ զրգուված է հօր խօսքերից: Նա մտածում է. «Հայրս կամենում է խլել ինձանից Բօստան-Նամէն *)... Նա հաշկոյում է բարի Ասէդին... Փախչել... վատութեամբ վճարել... ո՛չ, ո՛չ»:

* Բօստան — Նամէ — գիւղ, որի մէջ հաւաքված են պաշտից ժողովրդական լեզբետաները և պատմական անցքերը:

Դիւնսը թեքվում է մութաքայի վրա, իսկ ձեռքերը պինտ բռնած ունեն մեծ գիրքը:

Օրերը անցնում են օրերի ետեւից: Գալիս է ծաղկազարդ գարունքը: Վաղ-առաւօտեան, երբ արեգակը դեռ չէր սկսել տալորել, Աբգուլը վազեց իր բարի, քաղցրաբերոյ վարժապետի, Ասէգի մօտ:

Փողովուրդը վրժվրժում է փողոցների մէջ: Տների երկայն ստուերները մոլգ-մանիշակադոյն բծերով ընկած են լուսաւորված գետնի վրա: Ահա և բազարը: Խայտաճամուկ երևան են գալիս գոյնզգոյն հագուստները, մորթեայ գտակները, նախշուն արախչիները և կանանց չատրանքերը: Կրպակների առաջը ծածկված է զօլ-զօլ փորդանքերով, ապրանքները դարսած են դրսում: Այնտեղ դրած են փայլուն դէնքեր— թրեր, նիզակներ, պողովատեայ ոսկեղօծ սաղավարդներ և ամրակուռ, գրուակաւոր զրահներ,— դրանց կարգում, միւս կրպակի առջև երևում են զանազան տեսակ մրգերի և բանջարների կոյտեր, իսկ փոքր ինչ հեռու՝ գոյզգոյն ծալքերով քարշ են ընկած կերպասների թանգաղին և ամենագեղեցիկ ճոթերը: Քարվանսարալի ծածքի տակ կանգնած, խոտ են ուտում աւանակներ և ջորիներ, նրանց մօտ չոքած, հանգիստ որոճում են, երկայն սլարանոցները մեկնած, բարեսիրտ ուղտերը: Ամեն կողմից աղմուկ, իրարանցում, ապրանք վաճառողների կանչիւններ,— այդ բոլորը լցնում է օդը անլուելի աղաղակներով:

Փոքրիկ Աբգուլը շտապով անցնում է գեղեցիկ կլըրպակների առջևից: Նրան օտարոտի է թւում այդ խառնաձայն աղմուկը, այդ կոպիտ երեսները: Նա սովորած է լսել ծառերի մեղմ սօսափիւնը, թռչունների երգեցողութեան փափուկ և քնքոյշ ներդաշնակութիւնը, սովորած է աւանջ դնել գիշերային զեփիւռի անուշ մուգիկային: Նա շուտով թողնում է այդ խայտաճամուկ, սովորական կեանքով լի հրապարակը, և մտնում է ծածկուած չարշին, որ-

տեղ շրջապատած գրքերով, մագաղաթով ու մելանով, գտնվում է նրա բարեկամ Ասէգը: Ծերունին գրավաճառ էր:

Ճանապարհին պատահում է Աբդուլին բեռնակիր ստրուկների մի խումբ, որոնք շալակած տանում էին ապրանքների ծանր հակեր: Այդ թշուառների տանջանքը սարսափելի էր արեգակի ջերմ, կիզող ճառագայթների ներքոյ: Նրանց սև, կոպտացած երեսներից գլորվում էին քրտինքի խոշոր կաթիլներ, մկնակները լարված էին, ոտները դողդողում էին ամեն մի զգուշ քայլափոխի միջոցում: Աբդուլը մի րոպե փակում է իր սև աչքերը և կանգ է առնում: Նրա փոքրիկ կուրծքի մէջ կատարվում է մի անհասկանալի յուզմունք, օիրտը բաբախում է, կոկորդը ցնցողաբար սեղմվում է, փոքր է մնում, որ լաց լինի: Նա վազելով առաջ է անցնում: Ահա և ծանօթ կրպակը զօլզօլ փարդայով, ահա և սիրելի անձը: Նա ներս է մտնում, նրա աչքերը լցուած են արտասուքով, նրան խեղդում է հեկեկանքը: Նա շուարված կերպով գրկում է զարմացած վարժապետին և, արտասուքը կուլ տալով, հարցնում է.

— Թանգագին վարժապետ, ասա ինձ... ինչու բոլոր մարդիկ բախտաւոր չեն... Ի՞նչու ոմանք տանջվում են, և ոմանք ոչ . . .

Վարժապետի բարի դէմքը ժպտում է. նա վաղուց սովոր էր տեսնել իր սանիկի մէջ այս տեսակ հոգեկան յուզմունք: Նա վաղուց նկատել էր, որ այդ մանուկ գլխի մէջ,— որ ընդունակ էր հասկանալ աւելի, քան թէ իր հասակը,— երբեմն ծագում էին ինքնուրոյն մտքեր: Նա փայփայում է Աբդուլի սափրած գլուխը և քնքշութեամբ նայում է նրա հրաշալի, խելացի աչքերի մէջ:

— Իմ թանգագին,— պատասխանում է վարժապետը, — այդ աշխարհում, ուր մենք ապրում ենք, չարութիւնը ծնեց մարդու մէջ սէր դէպի իր անձը միայն, և անձնա-

կան ցանկութիւնից, որ իր համար լաւ և հանգիստ լինէր, մարդը աշխատում է յաղթել բոլոր արգելքներին, որոնք խոչնդոտ են դնում նրա բախտաւորութեանը, առանց բոլորովին ուշադրութիւն դարձնելու այն բանի վրա, թէ որքան իր անձնական բախտաւորութիւնը խանգարում է ուրիշի բախտաւորութիւնը:

Ծերունի Ասէդը սաստիկ դժուարանում էր աւելի լիակատար կերպով բացատրելու իր խօսքերը, թէև նա տեսնում էր, թէ որպիսի ուշադրութեամբ լսում էր իրան Աբդուլը և որպիսի ազահուսթեամբ աշխատում էր իւրացնել նրա մտքերը: Աշակերտի փոքրիկ ձեռիկները գրկում են վարժապետի արևից այրված պարանոցը և նրա բերանը դարձեալ մի նոր հարց է առաջարկում.

— Արդեօք կը գտնուի մի ժամանակ, որ մարդիկ կը սկսեն սիրել միմեանց:

Եւ, չսպասելով վարժապետի պատասխանին, նա մինը միւսի ետեւից առաջարկում է հարցերի մի ամբողջ շարք:

Ծերունի Ասէդը դեռ բոլորովին չէր հասկանում, թէ որպիսի մեծ հոգի էր բնակվում այդ տարօրինակ տղայի մէջ: Լսելով նրա խօսքերը, նա ինքը նոյնպէս հրապուրվում էր:

Նրան պատմում էր Աբդուլը իր հրաշալի երազների մասին, թէ որպէս նա խօսակցում էր ծաղիկների և թրուռներին հետ, թէ որպէս տեսնում էր ոգիների սքանչելի ապարանքները, — հիացած նկարագրում էր գիշերների խորհրդաւոր լուսութիւնը, լուսափայլ աստղերի դիւթական ժպիտը, երեկոյեան հողմի մեղմիկ շշնջիւնը, չինարների տերեւների բազմաթիւ հուրդ բարբառը և կանաչազարդ գետն-գերբի հրաշալի գեղեցկութիւնը: Աւելի վառ գոյններով նրկարագրում էր փէհլէվանների կռիւները և մոգպետների կախարդութիւնները, որոնց մասին նա կարդացել էր իր վարժապետից ընծայ ստացած ամենաթանգագին գրքի — Բոստան-Նամէի մէջ:

Ահա կրպակի առջևից վազելով անցան մի քանի մարդիկ, որոնց ետևից միւսները և ապա աւելի շատ բազմութիւն: Լսելի էին լինում աղաղակներ և փողերի հրնչիւններ:

— Այդ ի՞նչ է այնտեղ: Նայի՛ր:

Արդուլը բարձրացնում է կրպակի փարդան և նայում է դէպի փողոցը: Նա մնում է ապշած. նրա աչքերը երբեք չէին տեսել մի այնպիսի տեսարան:

— Ե՛կ, եկ այստեղ, — ձայն է տալիս Արդուլը:

Բայց Ասէղը ընկղմված էր խորին մտածութեան մէջ. նա չէր կարողանում նախագուշակել, թէ ի՞նչ էր կատարվում այդ տղայի հետ և ի՞նչ էր գոյութիւն առնում նրա մանուկ գլխի մէջ:

Դուրս են գալիս փողոցը: Զինուորների մի քանի կարգ, փայլուն զրահների մէջ ամրացած, հպարտ կերպով ընթանում են ծաղիկներով սփռված գետնի վրա: Սեամորթ ստրուկները, ականջներից քարշ ընկած խոշոր գետերով և զօլաւոր կարճ շալվարներով, տանում են նրանց ետևից մի մեծ գիրք: Երկու նշանաւոր աստիճանաւոր, մետաղեայ դրօշմաւոր խոյրերով և ոսկեթել փունջերով զարդարած ծիրանի աքաներով, տանում են մի սպիտակ, աշխոյժ ձի, բռնած ունելով նրա արծաթեայ սանձի աջ և ահեակ կողմերից: Զիւռ գլուխը և պարանոցը զարդարած էր կապտագոյն յուլունքներով, ոսկեայ բոժոժներով, իսկ թամբը թանգագին, կերպասեայ տապճակով: Զիւռ վրա նստած է պարզ, ճերմակ հագուստով մի դեռևս մանկահասակ այր, հեզ և պայծառ դէմքով: Նրա գլխին կապած է մի պսակ, հիւսած վարդերից: Նրա ետևից գնում են մօլոնետիկները և աղղարարում են.

— Տուեցէք պատշաճաւոր լարգանք բանաստեղծների մեծ թագաւոր Անսարիին:

Ամբողջ բազմութիւնը գլուխ է խոնարհեցնում, աղա-
ղակելով:

— Փնռք և կեանք Անսարին:

Արդուլը մնաց անշարժ, խորին հիացման մէջ: Նրա
աչքերը արտայայտում էին տարակուսանք. «ուրեմն դա
նա է, որ գրել է Բօստան-Նամէն — այդ Հասարակ, դեղե-
ցիկ մարդը»:

Լի հրճուանքով աղաղակեց նա, երբ Անսարին մօ-
տեցաւ նրան.

— Փնռք և կեանք Անսարին . . .

Անսարին ժպտում է իր հեղու քաղցր ժպիտով և
նայում է բախտաւորված համբակի վրա: Բաց
հրաշքի զգացմունքներ այդ լուսնում տիրում
էին Ասէգին: Նրա մշտապէս տխուր դէմքը պայծառացաւ,
նա լուծեց մեծ գաղտնիք — «Արդուլը բանաստեղծ կը լի-
նի»... Նա գրկում է համբակին և ջերմ ու ջերմ համբու-
րում է նրան:

Ծանր և հեղձուցիչ է օդը փոքրիկ տնակի մէջ: Ար-
դուլը քնել չէ կարողանում: Լուսամուտից երևում են փայ-
լուն աստղերը, և սեւին է տալիս արմաւենու կիսաստուե-
րագիծը: Բացված հասմիկի հոտաւետ ճիւղերը լցնում են
սենեակը սքանչելի բուրմունքով: Նրա աչքերի առջևից
խումբ-խումբ անցնում են զինուորների կարգերը... լսելի
են լինում բազմութեան աղաղակները... սպիտակ ձին...
Անսարին... բանաստեղծը... և փոքրիկ բանաստեղծը քնում է:

II

ՊԱՏԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Անցան տարիներ: Փոքրիկ Յիմարը դարձաւ գեղեցիկ, վայելչակազմ պատանի: Այժմ նրան կոչում են Արդուլ-Փա-սիմ-Մանսուր: Սահուն և խաղաղ անցան այդ տարիները և, կարելի է ասել, առանձին ոչինչ չը պատահեց, բայց միայն ճակատագրի խաղը:

Արդուլը, ինչպէս և նրա հայրը, պարսպում էր այ-գեպանութեամբ փոխարքայի հարուստ այգում: Անդադար պտըտվում էր նա ծաղիկների մէջ, պտըտվում էր իր սիրած բնութեան մէջ, և նրան հովանաւորում էր կապույտ, լաջնատարած երկնակամարը: Չատ էր աշխատ լինում նրա դեռահաս գլուխը, շատ էին ստեղծվում նրա մէջ կենդանի, երեւակայական պատկերներ, և այդ բոլորը, հետզհետէ աւելի և աւելի վառ գոյներով կերպարանա-գործվում էր բանաստեղծական քաղցրահնչիւն խօսքերով — ոտանաւորներով:

Արդուլը չէր գրում իր մտաւոր յափշտակութիւնները, նրանք ծագում էին նրա մէջ առանց որ և իցէ բացօրոշ համակարգութեան, ծագում էին անհաշիւ, անկապ կերպով: Սովորաբար մտնում էր նա արմաւենիների խաղաղ ծա-ռաստանի մէջ, նայում էր, թէ որպէս հետզհետէ չքա-նում էր երեկոյեան վերջալոյսի վառ կարմրութիւնը, որ երևում էր նրան ծառերի հպարտ, բարձրադիտակ ճիւղերի միջից, լսում էր, թէ որպէս սակաւ առ սակաւ, նուա-զում էր քաղաքային աղմուկը, լսում էր, թէ որպէս գը-նալով լռում էին նախշուն թռչունների ուրախ ձայները: Նրա կուրծքը ալեկոծվում էր, շնչառութիւնը դժուարա-

նում էր և, միևնույն ժամանակ, նրա շրթունքներից հոսում էին խօսքեր, լի հրճուանքով, հոսում էին մաքուր ազատ պերճախօսութեամբ:

Նա խօսում էր և ինքը յափշտակվում էր. խմբովին ծագում էին մտքեր, և նրա չիշողութեան մէջ յարութիւն էին առնում աւասպեղական հերոսները, նրանց կռիւները, յաղթութիւնները և նրանց կախարդական կեանքի դէպքերը:

Ոչ սակաւ անգամ նրա աչքերից վազում էին արտասուքի յորդհեղեղներ, ոչ սակաւ անգամ, խոնարհեցնելով գլուխը իր վարժապետի ուսի վրա, դառն հեկեկանքով յայտնում էր նրան այն բոլոր ցաւերը, որ յուզում էին նրա սիրտը: Իսկ ցաւում էր այդ սիրտը այն բոլոր բաներից, ինչ որ միայն վատ էր երկրի վրա, և աւելի այն պատճառով, որ նա տեսնում էր, թէ մարդիկ իրանք են մեղաւոր, որ դժբախտ են:

Արդէն վաղուց Արդուլի մանուկ գլխում սկսել էին ծագել այնպիսի հարցեր, որոնց չէր կարողանում բացադրել ոչ նա ինքը և ոչ բարի Ասէդը: Մնում էր մի միջոց միայն, այն է՝ դիմել գիտութեան, — ճշմարտութեան հասնելու այդ միակ աղբիւրին: Ստրուկի գաւաղը կը հասնէր իր նպատակին, բնութիւնը շնորհել էր նրան զօրեղ կամք, և չափազանց սիրում էր արդարութիւնը: Այսօր, գիշերը, նա կը փախչէ Ղազնին (*):

Ահա երեկոյեան մռայլը սկսեց թանձրանալ, երկայն տուներն ընկնէին հետզհետէ միախառնուեցան միօրինակ մթութեան մէջ, ամեն ինչ ընկղմուեցաւ գիշերային խոնաւութեան մէջ:

Արդէն գիշեր է, ամեն ինչ գտնվում է խորին լու-

(*) Ղազնին — սլաւոնացի Ղազնաւի կոչուած թագաւորների մայրաքաղաքը:

Թեան մէջ: Արդուլը վրդովված անհամբերութեամբ կանգնած է բակում: Նրա սրտի վրա տիրում է անհնարին ծանրութիւն, իսկ շուրջը թանձր խաւար:

Ահա լսելի եղաւ մի ինչ-որ խշխշոց . . . Արդուլը ամբողջ մարմնով ցնցվում է: Խշխշոցի ձայնը կրկնվում է և այգու վանդակապատի մօտ նշմարվում է մարդկային պատկեր:

—Արդուլ, դու այդտեղ ես,—լսելի է լինում մի զգուշ ձայն:

—Այստեղ եմ...նոյնպէս հազիւ լսելի ձայնով շշնջում է Արդուլը:

Վանդակապատի դուռը ճռաց և երկու մարդկային ստուերներ անսլոյտացան խաւարի մէջ: Արդուլը և Ասէդը լուռ, շտապով գնում էին Թուսի նեղ, ոլոր-մոլոր փողոցներով: Ամեն ինչ քնած էր, ամեն ինչ անշարժ էր, ամեն ինչ անդորրութեան մէջ էր . . .

Մի ժամից յետոյ Թուսի քաղաքադռնից դուրս եկաւ վաճառականների քարաւանը դէպի Ղազնին: Համբերատար ուղտերը ծանրաբեռնուած էին զանազան մթերքներով. նրանց պարանոցներից քարշ ընկած զանգալները աղմկում էին գիշերային լուռութիւնը, իսկ առջևում տարածվում էր մերկ անապատ, որ միխառնվում էր երկնքի մթին կապուտակութեան հետ:

Նրանց հետ, ջորու վրա նստած, գնում էր Արդուլը: Նրա հաւատարիմ բարեկամ Ասէդը տուել էր և ճանապարհաճախք և յանձնարարական նամակ:

Մնացելը բարեաւ ընդերկար հայրենի տնակ . . .

Ահա և Ղազնին, հզօր շահ-սուլթան-Մահմուդի մայրաքաղաքը: Ամեն ինչ այստեղ եւ է գալիս կեանքով: Խեղճ Արդուլը բոլորովին մոլորուեցաւ այդ մեծ քաղաքի մէջ: Նա մտաւ առաջին հանդիպած քարվանսարան, որի քարեայ կամարների ներքոյ, որ շրջապատում

էին ընդարձակ, սալայատակ բակը, զետեղվեցան և նորեկները և ամեն տեսակ դատարկամոլ մարդիկ, որ խրոնուել էին իրանց հետաքրքրութեանը ճարակ տալու համար: Այստեղ, մի կողմում, իջևանել էր արևալեզ ուխտաւորների բազմութիւնը, երկայն, կողքերը ճղած դաբաներով և կիսագնդաձև թաղիքեայ գտակներով: Մի այլ տեղ, ալևոր, թխադէմ հնդիկը, օձերի թովիչը, զարմացնում էր բազմութիւնը իր անբաժան դուդուկով և կախարդական սնդուկով, որի մէջ ճկուն մարմինը օղակ-օղակ զալարելով, դրած էր ակնոցաւոր օձը: Փոքր ինչ հեռու հրապարակական ձեռնածոների խումբը ցոյց էր տալիս իր ճարպկութիւնները մէկի ոտների մօտ, պարանոցը շղթայած, հզօր թաթերը մեկնած, պառկած էր առիւծը: Երկու մանուկներ, խալտաճամուկ հագուստներով, վզերը լուլունքներով զարդարած, ուրախ-ուրախ խօսակցում էին միմեանց հետ, կտրատելով հիւթալի խարբուզակը, որի կորիզները բաժին էին հանում իրանց երրորդ փոքրիկ ընկերին — կապիկին:

Մի քանի շահիներով Արդուլին ցոյց տուին, թէ ինչպէս կարող էր գտնել մադրասան (դպրոցը):

Ահա լայն հրապարակը, որի մէջտեղում ճերմակ պատերով փայլում էր գիտութեան տաճարը: Երկիւղածութեամբ ներս մտաւ պատանին դպրոցի գով նախագահիժը:

Միրզա-Իսուֆը, որին դիմեց նա Ասէդի յանձնարարական իրաւակով, սիրով ընդունեց իր բարեկամի աշակերտին և խոստացաւ, ըստ կարելւոյն, օգնել նրան, կատարելու իր ազնիւ ցանկութիւնը:

Միւս օրը Արդուլը արդէն նստած էր մադրասայում: Յետոյ, նա խիստ յաճախ լիշում էր իր կեանքի այդ բախտաւոր օրը:

Մի ընդարձակ, բարձր սենեակում, լուսաւորուած նեղ, սրածայր լուսամուտներով, գորգերի վրա նստած էին թալաբանները (ուսանողներ): Նրանց մէջտեղում նստած էր

բանաստեղծ Անսարին, արդէն ալեւորած, բայց դեռ ևս նախկին ժպիտը երեսի վրա պահպանած: Պարանոմ էին բանաստեղծութեամբ: Ուսանողները հերթով կ'ապագնում էին և յանպատրաստից ուսանաւորներ էին ասում այն բնաբանի վրա, որ տալիս էր նրանց վարժապետը:

Արդուլը երկնոտ կերպով նստած էր հեռաւոր անկիւնում և ականջ էր դնում: Նա առաջին անգամ լսում էր այն, ինչ որ վաղուց գոյութիւն էր ստացել նրա հոգու

Մ ա դ ր ա ս ա

մէջ: Նա տեսնում էր, թէ որքան դժուար էր տղեղ և ծանրահնչիւն բառերով երգ հիւսելը, և որքան անտանելի էր աշակերտներին այդ աշխատանքը:

Նրա գլխում ծագեցին մտքեր. «չէ՛ որ բոլորը, ինչ որ ստեղծել է բնութիւնը, գեղեցիկ է, իսկ գեղեցիկը պէտք է արտայայտվի և գեղեցիկ բառերով»:

Ահա վերկացաւ մի բարձրահասակ, նիհար պատանի: Կոշտ և ծանր կերպով կազմվում էր նրա լեզոււմ բանաստեղծական խօսքը, բայց նա դարձեալ շարունակում էր կակազելով գործածել անճոռնի ոճեր: Անսարին ուշադրու-

թեամբ լսում էր, ուղղում էր նրան, և միևնույն բառերից երգ յօրինում, իհարկէ, իր ձեռով և դրանով հիացնում էր աշակերտներին: Աբդուլի սիրտը սաստիկ ալեկոծվում էր, երբ լսելի էր լինում վարժապետի լիահնչիւն կոկորդալին ձայնը:

Ահա Անսարիի աչքին ընկաւ անձանթ պատանին, արեակէզ թշերով և հրաշալի, կրակով լի աչքերով:

— Դու, անձանթ պատանի, քո աչքերում նկատում եմ ես անկեղծ հրճուանք և հետաքրքրութիւն, ասա, դու եկել ես սովորելու մեր դպրոցում:

Աբուլը երկչոտ կերպով նայեց իր շուրջը: Տասնեակ աչքեր յառած էին նրա վրա:

— Այո, եկել եմ սովորելու, — դողդոջուն ձայնով պատասխանեց նա. — բայց ես զարմանում եմ, որ այստեղ սովորում են այն, ինչ որ ես արդէն վաղուց դիտէի, առանց ոչ ոքից սովորած լինելու: — Այդ խօսքերի մէջ չէր լսվում մի նշանախեց անգամ պարծենկոտութեան. նրանք հնչում էին բոլորովին անկեղծ և ուղիղ կերպով:

— Բայց ո՞վ ես դու, որ առանց առաջնորդի հասել ես մինչև այդ տեղը, — հարցրեց Անսարին, և նրա շրթունքների վրա նշմարուեցաւ երկմտութեան ժպիտը:

— Պատանի, շարունակեց նա. — դու այնպէս ինքնավստահութեամբ ես խօսում բանաստեղծութեան վրա, որ պէս խօսում է մի ընդունված բանաստեղծ: Ինձ հաճելի է քո համարձակ, ճշմարտաւիպ դէմքը. քո խօսքերը հնչում են հաստատամտութեամբ և անկեղծութեան: Խնդրում եմ, ցոյց տուր մեզ քո արհեստը:

— Բայց ես դարձեալ կրկնում եմ, որ չեմ սովորել ոչ մի արհեստ: Ես գիտեմ միայն, որ ինքը ընտրութիւնը պահանջում է ուրիշ ձևեր իրան նկարագրելու համար: Դուք խօսում էք երկնքի և մեզ շրջապատող աշխարհի գեղեց-

կութեան մասին, բայց նրանց համար կայ ուրիշ, աւելի սքանչելի խօսքեր:

Անսարիի դէմքը արտայայտում էր կատարեալ զարմացում:

— Իմ բարեկամ, դու պէտք է ցոյց տաս մեզ քո արհեստը: Երգիր բնութիւնը:

— Ես չը գիտեմ, ինչպէս են երգում նրան, բայց եթէ ծառերի հրաշալի շշնջիւնը և ջրերի քնքոյշ խոխոջմունքը ինձ ակտորժելի են թւում, ես ուղիղ խօսում եմ հէնց նրանց մասին:

Աղաչում եմ, կարդա:

Պատանի Արդուլը շփոթված կերպով կանգնեց. նրա անքերի կոպերը ցած էին թողած. հոգու մէջ կատարվում էր սարսափելի յուզմունք. սիրտը մերթ նուաղում էր, մերթ սաստիկ բաբախում էր. ճակատի վրա երևացին քրտինքի կաթիլներ. ձեռքերը սառեցան և թեթեւ կերպով դողում էին. իսկ գլխումը յարութիւն առին հին ցնորքները, յարութիւն առին պայծառ կերպարանքով և տիրեցին նրա ամբողջ էութեանը: Ահա հնչեց առաջին երկիւղած խօսքը. այդ լսելով, բոլորը ապշած մնացին: Յետոյ սկսվեց հրաշալի, քաղցրաձայն պերճախօսութիւնը: Հնչիւնները երբեմն հեղհեղվում էին, ինչպէս վտակի թեթեւ հոսանքը, երբեմն, յանկարծ, աղմկալի ջրվէժի նման, կարծես, թափվում էին անդունդի մէջ և, փշրվելով, սփռում էին հազարաւոր ցայտումներ: Եւ ինքը, Արդուլը, կարծես թէ վերածնվեցաւ. նրա համեստ դէմքը ընդունեց վսեմ, վեհափառ կերպարանք: Ո՞րտեղից յայտնվեցաւ նրա այդ սահուն, վայելուչ առողանութիւնը: Բոլորը նրա մէջ շնչում էր վստահութեամբ, և անիմանալի զօրութեամբ:

...«Անտեսանելի ծառերի ոստերի ներքոյ,

Եւ տեսանելի երկնքի կապուտակութեան մէջ

Երգում են զարթնած թռչունները.

Վտակները, փողփողելով, հոսում են, մարմնակ
Արևի տակ վառվում են զետեղերքը,
Յողապատ խոտը մարգարտի պէս փայլում էր»...

Դեռ ևս հոսում էր հրաշալի խօսքը. ոչ ոք չէր
ընդհատում նրան. ամենքը լռել էին, ամենքը նուս էին
կացել:

Անսարին մոռացել էր ամբողջ աշխարհը. նա այժմ
լսում էր ոչ միայն ոտանաւոր, այլ և ոտանաւորի մուգի-
կան: Նա գտաւ այն, ինչ որ իր ամբողջ կեանքում միշտ
որոնում էր—արժանաւոր ժառանգ իր բանաստեղծական
տաղանդի: Նա գունաթափված էր, յուզված էր, աչքերը
լցուած էին արտասուքով:

Արդուրը լռեց: Լսելի եղաւ Հիացման և հրճուանքի
ընդհանուր աղաղակ: Նա գտնվում է այժմ Անսարիի
գրկում, լսում է իր շուրջը աղմուկ... նրա առջև երևում
են գոյնզգոյն հազուստներ... քունքերը սաստիկ բաբախում
են... մի ինչ-որ բան ծանրութեամբ ճնշում է նրա սիր-
տը... և պատանի բանաստեղծը ուշաթափ է լինում:

ԲԱՏՏԻ

(Կը շարունակուէ):

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Մյնտեղ՝ ուր չկայ սէր կամ միութիւն,
Տիրում է անշուշտ վիշտ, թշուառութիւն.
Քաղցր, ո՛հ քաղցր է տեսնել այն շրջան,
Ուր մարդիկ կ'ապրեն սիրով, միաբան:

Այնտեղ չենք տեսնում աղքատութեան հետք,
Չեն հասնում այնտեղ թշուառութեան նետք.
Պատճառ բոլորը ձեռք-ձեռքի տուած
Ընդհանուր գործը տանում են յառաջ:

Զատ հին ժամանակ Ասիայի խորքում,
Մոռացել եմ որ քաղաքի միջում,
Երկու խեղճ, թշուառ մարդ էին ապրում,
Մէկն անդամալուծ, կուրութիւն միւսում:

Ո՛չ հարստութիւն, ո՛չ փառք ու պատիւ,
Ո՛չ երջանկութիւն, ո՛չ առողջ մարմին
Նոքա Տէրիցը չէին խնդրում,
Եւ այդ մասին անգամ մտածում:

« Ո՛վ մահու հրեշտակ, ընկալ իմ հոգին
« Ու թող հրաժեշտ տամ այս աշխարհքին.
« Մահ... ո՛ւր ես, ո՛ւր ես, հասի՛ր ինձ, հասի՛ր
« Ու քո հարուածով կենացս վերջ դեր:

« Սառն հողի տակ, մութ գերեզմանում,
« Երջանիկ կեանքի այն միակ վայրում:

« Կարող է գտնել թշուառս հանգիստ,
« Կարող է հատուել, ո՛հ, խղճալոյս վիշտ»:

Ահա այդ էր նոցա հանապազօրեայ
Աղօթքն առ Աստուած. բայց Նա
Ուրիշ կերպ էր տնօրինել,
Նրանց կեանքի թել շատ էր երկարել:

Մի օր անդամալուծը նստած փողոցում,
Անցուղարձ անողից փող էր ինդրում.
Կուրը (պատահմամբ) այն տեղից անցնելով,
Լսեց նորա ձայն... ձայն աղիողորմ:

Մօտեցաւ խեղճին, նորա մօտ նստեց,
Նորա կեանքիցը շատ բան հարցրեց,
Ինքն էլ իւրը պատմեց: «Թշուառին թշուառ—
Ասում են մարդիկ, է միշտ մխիթար, —

— «Մեզ համար ո՛չ ոք հոգ չէ տանելու.

«Մեր բեռը միայն մենք ենք կրելու,
Նկատեց կուրը անդամալուծին.

« Ուրեմն արե՛մ ասրենք միասին:

« Մենք իրար օգնենք, և այսպէս

« Կարծում եմ, կը լինինք պարզերես,

« Եթէ մենք միմեանց լինինք կարեկից,

« Հաւտա, մեծ մասը կը պակսի մեր ցաւից»:

Կուրը լռեց. տխուր ժպիտը
Ծածկեց միւսի դալկացած դէմքը.

Խորին մտածմունք իրար ետեւից
Թռչում 'ին, անցնում ծերունու ղլխից:

« Ի՞նչպէս կարող ենք մենք իրար օգնել,
« Բախտը չէ թողնում քեզ մի բան տեսնել.
« Իսկ ինձ՝ թշուառիս, հէ, տեղից շարժուել —
Ասաց ծերունին — «մնում է մեզ տանել...»:

Բայց արտասուքի ջերմ կաթիլները
խեղդեցին նորան ու նորա ձայնը:
Կոյրի աչքերն էին միայն կոյր
Իսկ հոգւոյ աչքը շատ և շատ էր սուր:

— « Ընկեր, ինչո՞ւ ես այդպէս կարճատես,
« Ահա ի՞նչ ճամբայ կը ցուցնեմ ես քեզ.
« Ես, փառք Տէրին, ունիմ ողջ ոտներ,
« Եւ զու էլ ունիս առողջ, սուր աչքեր:

« Քո աչքերը պիտի ինձ առաջնորդեն,
« Իսկ իմ ոտները մեզ համար քայլեն.
« Ուրեմն եկ, շալակս բարձրացիր,
« Քո թշուառութիւնք իսպառ մոռացիր»:

Խելճք ասացուած. ի՞նչ պէտք է անէր
Անդամաւորձը, պիտ համաձայնէր.
Այդպէս էլ եղաւ. և այդ օրուանից
Երկուսն ապրում ին երջանիկ շատից:

Ուրեմն, մարդիկ, թէ օգնենք միմեանց,
Զատ շուտ վերջ կը տանք մեր թշուառութեանց.
Քաղցր, հէ, քաղցր է տեսնել այն շրջան,
Ուր մարդիկ կ'ապրեն սիրով, միաբան:

ՅԱԿ. ՃԱՂԱՐԲԷԳԵԱՆՑ.

ՀՍԿԱՅ-ՄՐՋԻՒՆ

(Շարունակութիւն.)

VI

ԿՈՎԱՅԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

նասնապաշտ-մըջիւնների թաղաւորութիւնը սեւամորթների մըջնանոցի միւս կողմումն էր տեղաւորուած: Անցնելով անտառի խիտ մասը, մեր երկու զօրավար-մըջիւնները շարունակեցին իրանց ճանապարհը նրա կողքով: Ճանապարհի վրայ նրանք նկատեցին մի շքեղ մասրենի, որի վրայ շարուած էին հազարաւոր բացուած մասրի վարդեր:

— Այ, այդ մեր սերմնաբաններից մէկն է, ասաց Ծրծանը ցոյց տալով ծառը: Մի քիչ սպասեցէք, ես իսկոյն ցած կը գամ:

Եւ մի ակնթարթում նա քարձրացաւ մասրենու վրայ: Կրծանը զարմացած հետաքրքրութիւնով նայում էր նրա ետեւից: Ծրծանը՝ նստելով մի մասրի վարդի մէջ, աշխատում էր սրկել ծաղկի թերթից բաց-կանաչ ափիսը, այսինքն բոյսերի միջատին:

—Մի քիչ յետ կանգնէք, պ. գնդապետ:

Կրճանը հաղիւ կարողացաւ մի քանի քայլ յետ կենալ, մէկ էլ յանկարծ ափիսը կպաւ գետնին համարեա նրա ոտների տակ: Իսկ նրա ետեւից ծառիցը ներքեւ թռաւ ինքը Ծծանը: Նա մօտեցաւ դէպի ափիսին, հոգացողութիւնով կռացաւ դէպի նրան ու քաղցր ձայնով ասաց.

—Յուսով եմ, սիրելիս, որ ոչ մի վնաս չեղաւ քեզ: Իսկ կոյրը ու չաղլիկ ափիսը, ինչպէս որ ընկաւ մէջքի վրայ, այնպէս էլ մնաց. միայն կնճթաձև դնչիկն այս ու այն կողմն էր դարձնում ու ոտները շարժում օդի մէջ:

—Յիմար անասուն, ճշմարիտ. ոչինչէն ոչինչ չէ հասկանում, նկատեց Ծծանը, —կով է մէկ խօսքով, բայց մի նայեցէք ինչ բան է: Թէեւ հասարակ ու կանաչ տեսակիցն է, բայց ինչքան չաղ է ու ինչ էլ կաթնալի է երևում: Կարծես հասած խաղողի հատիկ լինի:

—Ուրեմն դուք ուրիշ գոյնի ու տեսակի էլ կովեր ունէ՞ք, զարմացած հարցրեց Կրճանը:

—Ի հարկէ. համբերեցէք, իսկոյն ինքներդ կը տեսնէք: Բայց սրա կաթն էլ առաջին տեսակիցն է երևում, ապա մի համը տեսէք: Նա իր բեխով սկսեց քորել ու խուտուտ տալ ափիսին, որը մի կաթիլ պարզ հեղուկ դուրս հանեց:

—Իսկ դ՞ուք, ասաց Կրճանը:

—Խնդրեմ, եթէ կարելի է. իմ մասին նեղութիւն մի՞ք քաշիլ. ես տնեցի եմ, երբ և որքան կամենամ կարող եմ խմել. իսկ դուք ոչ: Բացի դրանից պատերազմից յետոյ ձեր կոկորդը այրուելիս կը լինի:

Կրճանը կռացաւ ու ախորժակով կուլ տուեց կաթիլը, յետոյ շրթունքները լիզեց, բեխերը սրբեց ու ասաց.

—Ի՛նչ գովացնող բան է, ի՛նչքան էլ քաղցր է:

—Վարպետն իր գործը լաւ է իմանում, ինքնահաւան կերպով ասաց Ծծանը, բա խօսմ գո՞ւր տեղը չեն մկրտութեան անունը Ծծան դրել, իսկ մականունս Բաղդրապօ:

—Դուք դրան այստեղ կը թողնէք:

—Ոչ, պատասխանեց Ծծանը, ժամանակով կարող է պէտք դալ:

Նա վերցրեց ափիսին ու, որպէս մի փոքրիկ կապոց, դրեց իր կռան յոակ: Իսկ միջատը բնագդմամբ Հասկանալով որ իրանոջ մի վնաս չեն Հասցնելու, պինդ կպաւ Ծծանի կաշուից: Մեր բարեկամները չէին շտապում: Պօտենալով անամնապահներէ մըջնանոցին, նրանք սկսեցին պատահել Ծծանի ցեղակիցներին: Նրանցից որը Հատիկ էր տանում, որը քով կամ չօփ. շատերն էլ Ծծանի նման ափիս էին տանում: Երբ Հաւասարվում էին իրանց զօրավարին, մեծ յարգանքով դուրս էին տալիս նրան ու շարունակում իրանց ճանապարհը գէպի մըջնանոց:

Վերջապէս Հեռւում Հարիւրամեայ կաղնու տակ երևեցաւ անասնապահների մըջնանոցի ահագին գմբէթը: Քաղաքային մուտքի առաջ մի խումբ երիտասարդներ Հաւաքուած՝ զինամարզութիւնով էին զբաղուել—գօտեմարտում էին կամ թէ չէ իրար. երեսներին սաստիկ ապտակներ էին Հասցնում:

—Ուրեմն դուք զինուորական դաս էլ էք ունեցել. Հապա դուք ինձ ասում էիք թէ . . .

—Ոչ, դուք սխալվում էք. սրանք զինուորներ չեն, այլ կամաւոր զինուորական աշակերտներ: Մենք արշաւանք երբէք չենք գործում, բայց մեր ամեն մի քաղաքացին պարտաւոր է իր մըջնամոցը պաշտպանել. դրա համար և մեր երիտասարդները պատրաստվում են:

Նրանք մտան մըջնանոցը: Պատահող անասնապահ մըջիւնները զարմացած՝ նայում էին Կրծանին՝ մտածելով թէ ինչպէս էր նա այս տեղերանքը ընկել: Բայց որովհետեւ իրանց զօրավար Ծծանը նրա հետ էր, այդ պատճառով նրանք ոչինչ չէին ասում, միայն լուռ ու մունջ քաղաքավարի ճանապարհ էին տալիս:

—Ես կարծեմ ցօրնի Հորերն ու ամբարները ձեզ

չեն հետաքրքրի, խօսեց Ծծանը, որովհետև ձերոնցի նման են ու բացի դրանից հիմի բոլորովին դադարկ են. մանկանոցն էլ կարծեմ չարժէ տեսնել—նոյնն է, ինչ-որ ձերը, միայն թէ դայեակները էլօրդի չեն, այլ մեզանից: —Իսկ այս նախասենեակը ո՛ր է տանում, հարցրեց Կրծանը:

—Դէպի մեր մայրիկի առանձնարանը, ձայնը ցած-րացրած պատասխանեց Ծծանը: Ձեզ ուղիղն անեմ նա շատ ատում է, երբ նրան մէկը տեսնում է ձուանոնց վրայ նստած, իսկ դուք բացի դրանից օտար մարդ էք . . .

—Ձէ, անհող կաղէք, ես ոչ մի բանով չեմ համա-ձայնիլ գնալ այնտեղ: Բացի դրանից ասում են դա այն-պիսի մի բան է, որ կարող է աչք դիպչել. այլ միայն ես կը կամենայի ձեր կաթնագործութիւնը տեսնել:

—Ուրեմն եկէք գնանք:

Նրանց առաջ բացուեց մի ահագին դետնափոր դահլիճ: Ամբողջ հատակի վրայ հաւասար կարգով շարուած էին ձա-ւարի նման մանր հատիկներ: Կարգերի միջով անց ու դարձ էին անում կարմիր մրջիւններ, սրոնք այն հատիկների վրայի հողն էին սրբում,—լիզում էին նրանց: Չատերը կռանում էին ու ուշի-ուշով ականջ դնում հատիկներին:

—Այդ ինչ ձաւար է հարցրեց Կրծանը. մրջիւնի ձու է, ինչ է, և ինչո՞ւ են այնպիսի ուշադրութիւնով ականջ դնում նրանց:

Ծծանը խորհրդաւոր կերպով ծիծաղեց:

—Իսկոյն կը հասկանաք, ասաց նա, միայն ուշադրու-թիւնով նայեցէք: Այդ ժամանակ այն ականջ դնող մրջիւն-ներից մէկը վերբարձրացրեց հատիկը, կրծոտեց նրա կա-շին և միջիցը դուրս հանեց մի գեղեցիկ կոլորիկ ափիս:

—Հա... հասկացայ բանն ինչումն է, ասաց Կրծանը, այդ նորածին հորթ է, չէ:

—Այո, մենք նրան կը պահենք, կը պահպանենք

օրօրոցումը, կը մեծացնենք, յետոյ դուրս կը թողնենք: Հիմա գնանք տեսնենք թէ նրան ինչպէս են տեղաւորում:

Խնամատար մըջիւնը մեծ զգուշութիւնով վերցրեց նորածին հօրթին ու մանկանոցից դուրս տարաւ: Մեր երկու զօրավարները հետեւեցին նրան: Մինչև այժմ մութը պատել էր ամեն բան, նրանք միայն իրանց մըջնային սուր աչքերի շնորհով կարողանում էին զանազանել շրջապատող առարկաները:

Նախասենեակի վերջում նրանց առաջ լոյս երևեցաւ ու նրանք դուրս եկան մի արձակ տեղ:

Դա մի գետնափոր դաշտ — արօտատեղ էր. մըջնանոցի առաստաղից բացուած էր մի ձեղքուածք, որտեղից ներս էին թափում արեգակի աղօտ ճառագայթները: Այդ լոյսը քաւական էր այն տեղի բոյսերի կեանքը պահելու:

Խնամատար մըջիւնը փոքրիկ ափիսին մօտեցրեց մի բոյսի, նա տղրուկի նման պինդ կպաւ ու սկսեց ծծել: Միւս բոյսերի վրայ էլ նոյնպէս շարուած էին փոքրիկ հօրթեր: Հեռուից նայողը կը կարծէր թէ ամեն մի բոյս կռճակներով է շարուած:

Կրծանի բերանը բաց էր մնացել. նա լուռ հիացմունքով նայում էր այս բոլորին, և կարողացաւ միայն այս ասել՝ «գարմանալի է»:

— Ի՞նչպէս է, ինքնահաւան հարցրեց Գրծանը. բայց այս գեռ ծաղիկն է, պտուղը յետոյ ենք տեսնելու:

Գետնափոր անցքերը գնում էին աջ-ձախ, մօտենում էին իրար, հեռանում, ճանապարհ էին բաց անում ահագին արմատների կամ տակովը և կամ վրայով:

— Մեր անասունը ձմեռը այս արմատների վրայ է աւրձում. իսկ միւս ժամանակները նրանց գիշերները քշում ենք անում այստեղ. սա մեր գոմն է, այսինքն անասնանոցը:

— Իսկ ձեր անասունը հիմա ո՞ւր է, հարցրեց Կրծանը:

— Դաշտումն է:

Դարձեալ լոյս երևեց. բայց այս անգամին լոյսն այն-

պէս աղօտ չէր, ինչպէս առաջին անգամ: Արեգակի ճառագայթները իրար բռնեցնելով ներս թափուեցան ու տարածեցին աչք ծակող լոյս և նախասենեակը բարձրանալով նրանց հանեց հողի երես, ազատ օդի մէջ:

Նրանց առջև բացուեց մայրմտնող արեգակի ճառագայթների տակ փռուած կանաչ դաշտը. դա պատած էր հողային պատնէշով, ի հարկէ նրա համար որ անասունը հեռու չգնայ արածելու: Խոտի թերթերի, ճիւղերի ու արմատների վրայ արածում էին կարմիր մրջիւնների զանազան տեսակ կովերը: Այստեղ կային՝ կոյոր, տանձանման, տափակ, մուգ-կանաչ, վարդագոյն, սպիտակ, մինչև անգամ և շերտաւոր ափիսներ:

Արծանը աչքերը չռած միայն նայում էր:

— Հիմի յուսով եմ, որ դուք համոզուեցիք, թէ կանոնաւոր անասնապահութիւնը հեշտ բան չէ: Մի մօտեցէք տեսէք, քանի-քանի տեսակներից են, ու իմացէք որ մէկը միւսից լաւ է:

— Դրանց կաթն էլ զանազան է, հարցրեց Արծանը:

— Ի հարկէ. փորձեցէք տեսէք:

— Ձնորհակալ եմ, ես կուշտ եմ:

— Յատկապէս խնդրում եմ. ինչպէս կ'ուղէք, ես կ'լծեմ, թէ դուք ինքներդ:

— Եթէ այդպէս է, ուրեմն թողէք որ ես կ'լծեմ. դա շատ հետաքրքիր է: Արծանը կանգնած էր վարդագոյն ափիսի մօտ. նա կռացաւ դէպի վերջինը և իր բեխի ծայրով քորեց միջատի մէջքը. նա իսկոյն բացթողեց մի կաթիլ վարդագոյն հեղուկ, որը Արծանը խմեց:

— Հիմի էլ անանասից, եթէ կարելի է, ասաց Ծծանը ու մօտենալով մուգ-կանաչ ափիսին, քորեց նրա մէջքը և նա դուրս թողեց մի կաթիլ կանաչ գոյնի:

— Սրդէն հոտից երևում է որ անանաս է, ասաց Արծանը:

— Չէ, մի համը տեսէք, համը:

— Անանասիցն էլ անուշ արեց մեր կրծանը:

— Իսկ այս մեր շամբանեան զինին է— մեկօնի ցօղ է, ասաց Ծծանը, մօտեցնելով հիւրին շերտաւոր ափիսին:

— Հաւատացէք չեմ կարող, ասում էր հիւրը, ահա կոկորդիս է հասել:

— Բայց և այնպէս համը տեսէք. գոնէ մի կաթ, խնդրում եմ:

Ինչ արած, տան տիրոջը ջնեղացնելու համար՝ մեր կրծանը հարկադրուած էր նրա համն էլ տեսնել. բայց հազիւ թէ մի կաթիլ բերանն էր առել, յանկարծ գլուխը յետ գցեց, ձեռքերը տարաւ դէպի կուրծքն ու աչքերը շաղուեց: — Չգիտեմ այս ինչ պատահեց ինձ, ասաց նա. բոլոր առարկաները սկսեցին չորս բոլորս պտուտ դալ, բայց հոգիս այնպէս խաղաղ է և այնպէս ուրախութիւն եմ գգում, որ սիրտս ասում է վերկաց ու մի լաւ պար եկ:

— Հը՛ր, խօսեց Ծծանը, ինչպէս երևում է մեկօնը ձեր գլխին խփել է. ոչինչ շուտով կ'անցնի: Բայց դուք այն ասէք. ինչպէս է, անմահական բան է, չէ՞: Ահա այս էլ մեր փոքրերին են բերում:

Մըջնանոցից դուրս եկաւ դայեակների մի ահագին խումբ ու դիմեց դէպի արօտատեղը: Նրանց ամեն-մէկը տանում էր մի-մի մըջնաճուտ:

Միւսնոցն կովին մօտեցնում էին մի քանի մանուկ մըջիւններ, որոնք ազահութիւնով ծծում էին դայեակների կթած կաթը:

— Դրանց օրը երեք անգամ են կերակրում մեզ մօտ — առաւօտեան, կէսօրին և երեկոյեան քուն դնելուց առաջ: Իսկ օգուտ է թէ ոչ այդպիսի կերակրելը՝ դուք կարող էք դատել նրանց վրայ նայելով: Մի տեսէք փոքրը ինչ տկզած են: Բայց ճշմարիտ, ինչ լաւ կը լինէր, եթէ դուք էլ մեզնից օրինակ վերցնէիք, խօսքը փոխեց Ծծանը:

— Ես էլ հէնց հիմա դրա մասին էի մտածում, լրջորէն պատասխանեց Կրճանը:

— Գրանով գուցէ կարողանայիք և գերութեանը վերջ տալ:

— Ոչ, դա դժուար բան է... դեռ շուտ է:

— Բայց և այնպէս փորձեցէք:

— Ժամանակով, գուցէ. իսկ այժմ... մեր խօսակցութիւնը միւս անգամի թող մնայ. հիմա ուշ է. ինձ գնալու ժամանակ է. տեսնում էք՝ արեւն արդէն մայր է մտնում:

— Գիշերը մեզ մօտ հիւր մնացէք:

— Ոչ, ոչ, առանց այն էլ ես ձեզ այսօր շատ անհանգստացրի: Չէ կարելի արդեօք, որ հէնց այստեղից անցնեմ. մէկէլ մըջնանոցը չմտնեմ:

— Ինչու չէ, կարելի է:

Նրանք հասան պատնէշի գլուխն ու սկսեցին մնաս բարովել:

— Ես երբէք չեմ մոռանալ ձեր հիւրասիրութիւնը, ասաց Կրճանը, և շատ կը ցանկանայի, որ դուք էլ շնորհ բերէիք մեր կողմերը: Իմացէք որ այսօրունից ես ձեր ամենահաւատարիմ ընկերն եմ. խօսք եմ տալիս որ ինչ կ'ուզէ լինի, երբէք թշնամաբար չվերաբերուիլ դէպի ձեզ:

Նա վերջին անգամ գրկեց իր նոր ընկեր-բարեկամին և պատնէշից ցած թռաւ:

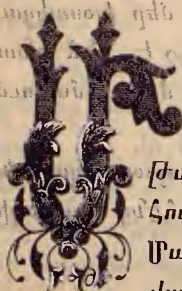
Միայն այն երեկոյ նա տուն չկարողացաւ հասնել. ճանապարհի հեռաւորութիւնը յողնեցրեց նրան, պատերազմն էր վատ ազդել վրան, թէ մեկոնի ցօղը, որ նրա ծնկները ծալուեցան, յայտնի չէ, դրա մասին պատմութիւնը լռում է: Միայն ասում են կէսը չանցած՝ նա դուրս եկաւ ճանապարհից, պառկեց խոտի վրայ ու խոր քուն մտաւ:

Տ. ԳԻԻՉԱԼԵԱՆՑ

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԿԵՆ ԴԱՆԻՆԵՐԻ ՆԵՐԿԸ

(Բնագիտական գրոյց)

այրիկ, ունէ, ինչ շոգ է, թոյլ տուր եր-
թամ, նստեմ անտառում:— աչնտեղ շատ-շատ
հոգով է... Մայրիկը թոյլ է տալիս, դու թռչկոտելով
վազում ես դէպի անտառ. ահա՛ դու տե-
րեախիտ անտառումն ես, նստում ես հէնց առաջին
պատահած քարի վրայ մի փոքր շունչ քաշելու: Առաջդ
քչքչում է անտառի միջով անցնող զետակը:
Գու, որ այդպէս անհոգ նստեցիր գետակի մօտ, մի
դէսուդէն էլ՝ նայիր է. ա՛ — նայում ես: Թրր՛ր... լսուեց
կողքիցդ և մի ինչ-որ թռչունն բարձրացաւ տերեւների մի-
ջից, թռաւ դնաց... Ա՛խ, մտածում ես դու, ինչու չկա-
րողացայ նստած միջոցին տեսնել... Թէ կը տեսնէի... և
լսելոյն վերցնում ես մի քար, պատրաստ պահում, թէ
ինչ է՝ գոնէ մի ուրիշ թռչունի ոտները, չդիտեմ ինչու,
կոտրատես... Ի՛նչ գուր. թէ և ամբողջ անտառը լիքն է թռու-
չուններով, թէ և ամեն մի անկիւնից նրանց դայլայլիկի
ձայնն ես լսում, բայց աչքով ոչ մէկին չես տեսնում, և
երբ յանկարծ այս ու այն կողմից տերեւների շշնջալն ես լսում,
ձեռքդ բարձրացնում ես ու... դարձեալ փո՛ւստ ես
մնում... Դադրեցիր հա՛, դէ՛ նստի՛ր, մի՛ շտապիր. չորս
կողմդ շատ բան կայ, որ դու չես նկատում. ապա մի լաւ
նայիր թուփի ոստի վրայ. այն ինչ ճիպտի փոքրիկ կտոր

է. բայց չէ, թէև նա արտաքին տեսքով ու գոյնով իսկ և իսկ ճիպտաւ կտոր է, — նա շարժվում է, նա էլ կենդանի է եղել... Նայիր, նայիր, այ՛ հէնց ոտներդ մօտ քարերի մէջ մոխրագոյն խլէղը կանգնել, դէսուդէն է մնայում, դարձնաւ... մինչև նա պուկ չարաւ, դու չնկատեցիր նըրան... Ուշ է արդէն, էլ ի դուր տեղից մի շարժուիր, չես հասնի. նա այն պտուղը չի, որ այլակէս շուտ քո ճանկն ընկնի: Ապա թէ տղայ ես, հրէն այն կանանչ խլէղին բռնիր, որ կանաչ խոտի մէջտեղը նստած՝ կարծես մի բանի լինի սպասելիս...

— Ո՛րտեղ է, չեմ տեսնում, գանդատվում ես գու՛տի:
— Ա՛խ, Տէր իմ Աստուած. այդ ի՛նչ տեսակ աչքեր ունիս դու, հէնց քո նայած տեղն է նստած էլի...

— Վերջապէս, վերջապէս... ուրախութիւնով վրայ ես ընկնում, բայց... դարձեալ ուշ է. նա արդէն մտաւ, կորաւ կանաչ խոտերում...

Դէ, էլ ի՛նչ շատ գլուխդ ցաւացնեմ. որ կողմն է նայում ես, ամեն տեղ կենդանութիւն է տիրում, ամեն տեղ ուրախութիւն, երգ, աշխատանք ես տեսնում, այսինքն ո՛չ, չես տեսնում, այլ աւելի ուղիղ է ասել — լսում ես. այո՛ — շատ, շատ բան ես լսում չորս կողմի, բայց աչքերովդ շատ ու շատ քիչ բան ես կարողանում տեսնել: Ի՞նչ է նշանակում այդ. միթէ դարմանալի չէ. ի՛նչ մեծ խորհուրդ կայ դրա մէջ:

Լսիր և ասածս մտքումդ լաւ պահիր.

— Եթէ լիշում ես, քեզ դեռ ձմեռը բացատրեցի թէ ի՛նչ է կենդանին, թէ ի՛նչով է զանազանվում բոյսից *)... քեզ բացատրել էի թէ ի՛նչու բոյսը կարօտութիւն չունի՝ տեղից շարժուելու իր կերակուրը հայթայթելու համար:

*) Տես «Աղբիւն» № 2, 1884 թ.

մի Բայց այլ բան է կենդանին:

Գիտեմ, որ կենդանուն պետք է շարժողութիւնը՝
իր անձնապաշտպանութեան համար:

Ամեն մի կենդանի իր անձը պաշտպանում է նախ
կերակրով և երկրորդ՝ իրան սպառնող ամեն տեսակ
վտանգից: Գու, ի հարկէ, տեսած կը լինիս՝ թէ ինչպէս մի
տղայ՝ կանգնած իր համար, անուշ-անուշ ուտում է իրան
տուած միրգը: յանկարծ մի տեղից դուրս է պրծնում մի
ուրիշ չար տղայ, նրա ձեռքից յափշտակում է միրգը և ինքն
է կուլ տալիս, դեռ այդ հերիք չէ, գլխին էլ մի լաւ բամ-
փում է... Փոքրիշատէ՛քաջ տղան, ի հարկէ, բերանը բաց չի
կանգնիլ ու նայիլ, որ իրան հետ այդպէս անգլխօրէն վարուեն,
և իրան մէկ անգամ խրոդին տոկոսիքով կը վերադարձնի.
կամ թէ չէ, եթէ նա տեսնում է, որ ինքը մենակ ան-
կարող է մի բան անել, իսկոյն կը վազի իր փոքր ընկեր-
ների մօտ, կը հաւաքի նրանց և միասին կը վրաթափուեն
չար տղի վրայ և նրան մի լաւ դուրս դուրս պատուի-
րեց եր կը դնքսեն... Գու լաւ գիտես, որ այսպիսի դէպ-
քեր նոյնիսկ քո ընկերների մէջ շատ են պատահում:

Այսպիսի անբաւականութիւններ միշտ պատահում են
նոյնպէս ամեն տեսակ կենդանիների մէջ, բայց բանը նրա-
նումն է, որ նրանց մէջ միմեանցից խլածը ոչ թէ միրգ է
լինում, այլ երբեմն նոյնիսկ կեանքը:

Ահա թէ ինչպէս. մի որևէ կենդանի դուրս է գա-
լիս իր բնից, դէսուդէն ընկնում, որ ինչ է մի բան գտնի
թէ իրան կերակրելու և թէ իր փոքր ուղեկերանց. բայց
յանկարծ այս ողորմելուն հապ... բռնում է մի ուրիշը և
քաշում տանում. թշուառը դուրս էր եկել կերակուր
գտնելու, բայց ինքն ուրիշի կերակուր դարձաւ:

— Ինչ անարդարութիւն է, կը մտածես դու:

— Ես էլ այդպէս եմ կարծում, բարեկամս. դեռ մենք,
որ խիղճ էլ ունինք, միտք էլ ու միկնոյն ենք անում,

այլևս ի՞նչ կարող ենք պահանջել միւս կենդանիներից: Հէնց այսօր, երևի, տապալկած վառիկ ես կերել. ապա մի լաւ մտածիր, թէ ինչպէս են նրան պատրաստել: Խեղճին զօռով բռնել են, մորթել ու տապակել...

— Վհ, կ'ասես դու, վառիկները նրա համար են, որ մենք նրանց ուտենք...

— Երևի, միւսնոյն են մտածում և բոլոր զաղանները, գիշատիչ թռչունները և շատ ու շատ կենդանիներ: Թէ՛ ո՞վ է մեզանից զորդ, ո՞վ է սխալ — այդ բանը թողնենք, միայն առ այժմ այսքանը ասենք, որ բնութեան մէջ շատերի արիւն է թափւում: Մէկը յարձակւում է միւսի վրայ, այդ միւսն էլ իր կողմից չի ուզում նրա տակ մնալ...

— Մի՞թէ չի կարելի մի կերպ հեռացնել այդ բոլորը. մի՞թէ մի ելք չկայ. մի՞թէ զօրեղը միշտ պէտք է խեղդի թոյլին — նրա արիւնը ծծի, նրա որդիեւանցը ոչնչացնի...

— Ի՞նչու չէ. շատ բանով կարելի է լինում մի քանի կենդանիների դրութիւնը գոնէ մասամբ թեթեւացնել, իսկ միւսներին բոլորովին ապահովացնել:

Ես հէնց այն բանի մասին էի ուզում խօսել թէ բնութեան մէջ կենդանիների կեանքը փոքր իշատէ ինչով է ապահովուցւած լինում. այսօր ես կը բաւականամ քո ուշադրութիւնը դարձնելով միմիայն կ ե ն դ ա ն ի ն ե ի ի ն ե ի վրայ:

Մեր խօսակցութեան հէնց սկզբում մենք նկատեցինք, որ շատ կենդանիներ մեր աչքին չեն ընկնում, մենք նրանց խկոյնեւեթ չենք նկատում, թէ՛ և նրանք յաճախ մեզանից շատ մօտ են նստած լինում:

Ի՞նչու: Որովհետեւ նրանց մեծամասնութիւնը ներկուած է իր կեցած տեղի գոյնով:

Ահա մօտովդ անցաւ գեղեցիկ թիթեռը, յանկարծ նա խորասուզուեց ծաղիկների մէջ, նստեց նրանց վրայ և

կարծես անհետացաւ. ինչ արաւ նա: Նա շուռ տուեց իր
թւերը, որոնց միւս կողմը ներկուած է մօտաւորապէս
նստած տեղի գոյնով և այսպէս նրա թւերի գոյնը խառ-
նուելով նստած տեղի գոյնի հետ՝ թիթեռին անտեսանելի
դարձրեց: Հազար ու մի ճլվող թռչունի համար:

Կանաչ սլարտէզներում կը հանգիպես կանաչ խլէզ-
ների, դու արդէն գիտես, որ եթէ նա կանաչ գոյնի տեղ
մի ուրիշ գոյն ունենար, օրինակ՝ կարմիր, սպիտակ, դեղին
և այլն, որչափ հեշտ կը լինէր նրան հեռուից տեսնուել
և ուրիշի պատառ դառնալ:

Քարայինների, սարերի վրայ, քարերի միջով սլանում
են մոխրագոյն խլէզներ:

Բուէճը, գիտես, թէ մուգ-մոխրագոյն փետուր-
ներով է ծածկուած ու ցերեկը նստելով ոստի վրայ ծառի
հէնց բնի մօտ, նա անտեսանելի է դառնում, որովհետեւ
նրա փետուրների ներկը շատ նման է ծառի բնի գոյ-
նին, կամ նոյն բուէճին կը տեսնէք քարայինների ճեղ-
քերում նստած: Ումիցն է վախենում նա, ինչու է թաք
կենում:

Որովհետեւ նա գիշերային թռչուն է և գիշերը եր-
բեմն անհանգիստ է անում իր դրացի թռչուններին, ո-
րոնք օրուայ հոգսերից յոգնած հանգստանում են իրանց
բներում, այդ պատճառով վերջինները նրան ատելով
ատում են, և վայն եկել տարել է բուէճին, եթէ նրան
ցերեկով գտնեն...

Մի խօսքով շատ, շատ օրինակներ կարելի էր առաջ
բերել և յոյցտալ թէ իրաւ քանի-քանի կենդանիներ
իրանց ներկի շնորհիւ ազատվում են ուրիշների ճանկերից,
բայց աւելի լաւ է դու էլ, իմ ընթերցող, մի փոքր մտա-
ծես, — իշես քեզ ծանօթ կենդանիները և նրանց գոյները
համեմատես իրանց կեցած տեղերի հետ:

Ուշադրութիւն դարձրու գիշերային կենդանիների և

ցերեկուայ կենդանիների գոյների տարբերութեան վրայ:

Յիշիր Հիւսիսային սպիտակ արջերի, սպիտակ բուի, Հիւսիսային սպիտակ նապաստակի և ուրիշների գոյնը, որ լիովին ներդաշնակցում է Հիւսիսի մշտական ձիւնի և սառուցի լեռների գոյնի հետ:

Յիշիր անապատների մշտնջենաւոր միակերպ գոյնը և այն անասունների գոյնը, որոնց վիճակուած է այդ անապատների որդու անունը կրել. յիշիր նոյնիսկ քեզ ծանօթ ուղտին և այլն և այլն:

Չատ հետաքրքիր է, որ մի քանի կենդանիներ, նայելով տարուայ եղանակին, փոխում են և իրանց գոյնը, ինչպէս օրինակ՝ ալպեան նապաստակը, որ ձմեռը ծածկվում է ձիւնի պէս սպիտակ մաղով և այլն և այլն:

— Բայց ներկը միթէ միայն նրա համար է ծառայում, որ ազատում է մի կենդանուն ուրիշ կենդանիների ճանկերից: Ի՞նչ կարիք ունի դիցուք Հիւսիսային սպիտակ արջը, այդ զօրեղ գազանը, կամ մի այլ ուժեղ կենդանին իր գոյնի մէջ, որ նմանվում է իր կեցած տեղերին... Ո՞ւմիցն են նրանք վախենում, և ո՞ւմից թաք կենում...

— Ի՛հ, սիրելիս, ինչպէս թաքցնեմ քեզանից. ի հարկէ այդ կենդանիները ներկուած են բոլորովին ուրիշ նպատակների համար: Պէտք է խոստովանեմ, որ գոյնը այդ կենդանիներին միջոց է տալիս որսալ իրանց կերակուրը. առհասարակ կենդանիները մի կողմից իրանք թաք են կենում. թշնամիներեց, միւս կողմից՝ անտեսնելի դառնալով ուրիշների համար, որոնք են նրանց...

Թէև կենդանիների ներկը մի շատ զօրեղ միջոց է ուրիշներից չկուլգնալու համար, բայց կան նաև ուրիշ աւելի զօրեղ միջոցներ— դա՛ կենդանիների հա ս օ ր ա կ ա կ ա ն կ ե ա ն ք ն է, որի մասին մի ուրիշ անգամ փոքր ինչ մանրամասնօրէն կը խօսենք:

Գ. Մ.

ԷԼԵԳՅՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

V

յԺմ, էլեքտրական մեքենայի կազմակերպու-
թիւնը սովորելուց յետոյ, մենք կարող ենք
շատ հետաքրքրելի փորձեր անել: Այս
անգամ մենք ընտրել ենք միայն երեքը,
որոնց միջնորդութիւնով ուզում եմ ծանո-
թացնել փոքրիկ ընթերցողին էլեքտրականութեան լու-
սական յատկութիւնների հետ:

Առաջին փորձն անելու համար թող ընթերցողն իր
ցուցամատը մօտեցնէ մեզ արդէն յայտնի էլեքտրական
մեքենայի կօնդուկտօրին, որը լիքն է դրական
էլեքտրականութիւնով. նա կը տեսնէ, որ իր մատի եւ
կօնդուկտօրի սրանքում փայլեց մի լուսաւոր կայծ, բացի
սրանից նա կը լսի մի թույլ ճայթիւն—զըրընդոց:

Միւսները կը սլատահի, եթէ ընթերցողը՝ փոխանակ
իր ցուցամատի՝ մօտեցնի կօնդուկտօրին մի որեւիցէ լաւ
անցկացնող մարմին. օրինակ մի բանալի, կամ արծաթեայ
դգայ: Այս երևոյթն ասվում է էլեքտրական կայծ:
Մենք կարող ենք սրանով օգտուիլ էլեքտրական
ճրագահանդէս կատարելու համար: Այս նպատակով
մենք կը վերցնենք մի ապակեայ խողովակ, որի վրայ
պտուտաձև կը փաթաթենք մետաղեայ թել, իսկ այս
մետաղեայ թելը, տեղ-տեղ կ'ընդմիջենք—կը կտրենք. հի-
մա թէ մետաղեայ թելի մի ծայրը միացնենք էլեքտրա-

կան մեքենայի կօնդուկտօրի հետ, իսկ միւս ծայրը մի որ-
ւիցէ հաղորդող մարմնի միջոցով երկրի հետ և սկսենք
պտտացնել էլեքտրական մեքենայի ապակեայ շրջանը,
ուրիշ խօսքերով, կօնդուկտօրը շարունակ լցնենք էլեք-
տրականութիւնով, կը տեսնենք, որ մետաղեայ թելի
կտրուած տեղերում երևում են փայլուն կայծեր. այս կայ-
ծերը շարունակ փայլում են, քանի որ էլեքտրական
մեքենայի կօնդուկտօրը լցրած է լինում դրական էլեք-
տրականութիւնով: Ի՞նչից է առաջ գալիս էլեք-
տրական կայծը. ահա մի հարց, որը անպատճառ
կ'առաջարկէ ընթերցողը:

— Կօնդուկտօրի դրական էլեքտրականութիւ-
նը, մեզ արդէն յայտնի ներածման եղանակով, վերլուծում
է մեր մարմնի (առաջին փորձ) չէզոք հեղանիւթը՝ դէպի
ինքը ձգելով բացասական էլեքտրականութիւ-
նը, մինչդեռ դրականը հաղորդում է մեր մարմնի մի-
ջոցով երկրին և այսպէս անհետանում կօնդուկտօրի դրա-
կան էլեքտրականութիւնը և մեր մարմնի բացասականը,
ինչպէս երկու տարասեռ էլեքտրականութիւն-
ներ, ձգտում են միանալ, մինչդեռ օդը, որը վստահա-
ղորդիչ էր, չի թողնում նրանց միանալ, բայց ի վերջոյ ձգո-
ղական ուժը սաստկանում է, և նրանք կարողանում են
օդի ընդդիմադրութեանը յաղթել և պատառելով օդը միա-
նալ, և հէնց այս երկու տարասեռ էլեքտրական-
ութիւններ ի միանալուց առաջ է գալիս կայծ, իսկ
օդի պատառուիլը, այսինքն նրա մասնիկների միմեան-
ցից բաժանուիլը և կրկին մէկմէկու մօտենալը, առաջա-
ցնում է ճալթիւն:

Երկրորդ փորձում երևոյթը կատարվում է այնպէս
ինչպէս և առաջին դէպքում, միայն կօնդուկտօրի
էլեքտրականութիւնը, մետաղեայ թելի առաջին
կտորի մէջ մտնելով, ազդում է երկրորդ կտորի չէզոք հե-

ղանիւթի վրայ, որի բացասականը դէպի իրան քաշելով, մղում է դէպի միւս ծայրը՝ դրականը. այս դրականը իր կարգին ազդում է մետաղեայ թելի երրորդ կտորի չեզոք հեղանիւթի վրայ. և այսպէս շարունակվում է մինչև որ մետաղեայ թելի վերջին կտորի ծայրից դրական է լինքտրականութիւնը անցնում է երկրին, իսկ իւրաքանչիւր մետաղեայ թելի կտրուած տեղում բացասական և դրական է լինքտրականութիւնները միանալով առաջ են բերում կայծեր:

Մեր երրորդ փորձը շատ ծիծաղելի և հետաքրքիր է ընթերցողի աչքին, քլից պէտք է կայծեր հանենք, առանց նրա գլխին սաստիկ հարուած տալու, ինչպէս անում են մեր քաջերը իրանց տկար ընկերների հետ. սրա համար խնդրում ենք ընթերցողին միայն բարձրանալ առանձնացրած նստարանի վրայ, (նստարանը առանձնացնելու համար նրա ոտները շինում են ապակեայ հաստ սիւնեակներից) և բռնել է լինքտրական մեքենայի կօնդուկտորից, այսպէս թող նա դառնայ, եթէ ոչ երկաթուղու կօնդուկտոր, գոնէ էլեքտրական կօնդուկտոր, լետոյ մենք կը սկսենք պտրտացնել է լինքտրական մեքենայի ապակեայ շրջանը, ընթերցողը կը լցուի դրական է լինքտրականութիւնով, նրա մազերը կը սկսեն մէկմէկուց բաժանուիլ և ցից-ցից կանգնել, եթէ միայն մեր էլեքտրական կօնդուկտորը այն պճնուողներից չէ, որոնք իրանց գլուխները ամեն օր մեծ եռանդով օծում են անուշահոտ իւղերով. հիմա եթէ մի ուրիշ ընթերցող մատը մօտեցնէ նրա քթի ծայրին, աչքերի թերթերունքներին, մազերին, կայծեր է որ կը փայլեն: Իսկ էլեքտրական կօնդուկտորից կը խնդրենք վայրիջնել իր առանձնացրած նստարանից, հաղորդել երկրկին իր մարմնի մէջ մնացած դրական էլեքտրականութիւնը և չեզոքանալ:

Ն. Ա.

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ Ք

ԵՊԱՄԻՆՕՆԴԱՍ

Այս երևելի մարդը Թեբացի առաջնորդ էր: Սա աղքատ ծնաւ և բոլոր իր կեանքը աղքատ անցկացրեց: Երիտաւարդ ժամանակը աշակերտեց Լէզիտ Տարէնտացուն և յայտնի էր իբրև ամենալաւ ջութակածու, մեծ հռետոր և քաջ զինուոր հայրենիքի ազատութեան համար պատրաստուած: Սրա սովորութիւններից մէկն էլ այն էր, որ շատ քիչ կը խօսէր, բայց տեղը ընկած միջոցին իր ճարտասանութիւնով բոլոր Աթէնքի ճարտասանների հետ կը հաւասարուէր: Իպամինոնդասին այնքան սիրում էին Թեբացի զինուորները, որ ուզում էին կամ յաղթել թշնամուն կամ մեռնել նրա հետ և չտեսնել յաղթուած իրանց սիրած առաջնորդին:

Սա մի հատ կռուով իրկեց կորուստից ոչ թէ միայն Թեբա քաղաքը, այլև ազատութիւն պարգևեց բոլոր Յունաստանին:

Սպարտացիները մի քանի քաղաք ձեռք բերելուց յետոյ, առան իրանց ձեռքը և Թեբան: Այստեղ հանդէս դուրս եկաւ, իբրև ազատութեան զինուոր, Իպամինոնդասը: Պէլոպիդաս գորապետի առաջնորդութիւնով կէս զիշերին քաղաք մտան գորքերը և սկսեցին սպանութիւնները: Սպարտացիք, իմանալով նրանց յանկարծակի գալը, բազմաթիւ զօրք ուղարկեցին Թեբայի վրայ: Թեբացիք յանձնեցին Պէլոպիդասի բարեկամ Իպամինոնդասին առաջնորդութիւնը: Սա, պէտք է ասած, կաշառք ուտել չգիտէր, ինչպէս ցոյց է տալիս հետևեալ օրինակը: Մէկ անգամ պարսից դեսպանը բերեց Իպամինոնդասին բիւր ոսկի, բայց նա չընդունեց, այլ յետ տալով այսպէս ասաց. «Սիրելի բարեկամ, եթէ քո թագաւորի մտադրութիւնները օգուտ են իմ հայրենիքին, քո ընծաները աւելորդ են, իսկ եթէ վնաս են, ոչ մի ոսկի կամ արծաթ չի ստիպել ինձ պարտազանց գտնուել զէպի իմ սիրելի հայրենիքս»:

Իպամինօնդասի առաջնորդութիւնով ահա դուսեկաւ զօրագունդը և պատահեց թշնամի զօրքի հետ Լէվկտրա քաղաքի մօտ: Այստեղ քառասնամեայ զօրապետը խորամանկութիւն բանեցրեց, որով և ձեռք ձգեց քաղաքը: Թէքացիք, որոնք մինչև հիմա սպարտացիների լծի տակ էին, անկախութիւն ձեռք բերեցին և ազատեցին նոյնպէս նրանց ձեռքից ուրիշ շատ քաղաքներ: Այդ անկախութիւնը երկար չէր. նա շարունակուեց մինչև Իպամինօնդասի և Պէլօպիդասի վախճանը: Մի քանի ժամանակից յետոյ պատերազմ գնաց Պէլօպօնէսում, այն է Արկադիայի Փանտինէա քաղաքում, ուր պատերազմը յաջող վերջանալուց յետոյ, տեսնելով որ ինքը ևս ծանր վիրաւորուած է աչքերը բացարաւ և հարցրեց. «Արդեօք վահանս պահպանուած է»: Երբ նրա մօտիկ եղողները պատասխանեցին թէ պահպանուած է, ասաց. «Հալածուել եմ մեր ազգի թշնամիքը»: Իպամինօնդասը լսելով և այն, ապա հրամայեց հանել գեղարդը, որ դեռ ևս խոցի մէջն էր, և իսկոյն աւանդեց իր օրհասականը:

Տեսնելով որ Իպամինօնդասը առանց անորդի է մեռնում, թէքացիք ասացին.

— Դուք մեռնում էք, Իպամինօնդաս, գոնէ որդիք թողնէիք ձեր մահից յետոյ:

«Ըս իմ մահից յետոյ թողնում եմ երկու անմահ աղջիկներ, պատասխանեց Իպամինօնդասը, վերջին շունջը կտրելով. Լէվկտրա և Փանտինէայի յաղթութիւնները»:

Այստեղ երևում է անմահ զօրապետի սէրը դէպի իր հայրենիքը, երևում է, թէ ինչպէս թանգ էր նրա համար հայրենիքի ազատութիւնը: Թէպէտ նա մեռաւ, այնուամենայնիւ նրա անունը անմոռանալի կը մնայ ամենքի սրտում. յիշուել է նրա անունը և կը յիշուի դարձեալ Յունաց պատմութեան էջերում:

Կ. Մարտիրոսեանց

ԱՂՕԹՔ ԵՒ ԱՂԽԱՏԱՆՔ

Մի ծուլ երեխայ, որնոր երբէք չէր պատրաստում իր դասերը, հարցրեց իր ջանասէր ընկերին, թէ նա ինչ է անում, որ միշտ կարողանում է դասերը լաւ պատրաստել:

— Ես աղօթում եմ, պատասխանեց ջանասէրը:

— Իհ լաւ, ասաց ծոյլը, այդ շատ հեշտ է. ես նոյն-
պէս կ'աղօթեմ:

Յաջորդ օրերին նա էլի չէր իմանում իր դասերը. այդ պատճառով նա կրկին դիմեց իր ընկերին. Բնչ է պատ-
ճառը, որ ես չեմ իմանում դասերս այնպէս, ինչպէս դու,
քանի որ ես էլ քեզ պէս աղօթում եմ: 2^է որ դու ինձ
ասում էիր, թէ պէտք է աղօթել և միշտ կ'իմանաս:

— Արդեօք դու աղօթելուց առաջ սովորում ես դասերդ,
աշխատում ես արդեօք, վրաբերեց իսկոյն ջանասէր ընկերը:

— Ո՛չ, պատասխանեց ծոյլը:

— Այդ դէպքում դու երբէք չես կարող իմանալ դա-
սերդ. նախ պէտք է սովորել և ապա աղօթել. դու ինքդ
քեզ օգնիր, որ Աստուած էլ քեզ օգնի:

Ձ Ո Ւ Ա Ր Ժ Ա Լ Ի Ք

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր

Առաջ. Լևոն Մ.-Ա.

Առաջարկաձս բառի նշանակութիւնը ամենքիս
էլ սիրելի է իր շատ քաղցր լինելու համար, դրա սկզբի
գոյգ տառով պատասխանում ենք ամենքս, այդ գոյգին
մի տառ կցած՝ ամենքիս սիրելի ու յարգելի է, եթէ
միայն ճշմարիտ այդ է, կրկին մի տառ—ամենքս էլ
ունինք, կամ ունեցել ենք, իսկ առանց սկզբնատառի ա-
մենքս ենք, կամ ժամանակով կը լինինք, սկզբնատառը
հետը նոյնպէս ամենքս ենք, եթէ չէ, Աստուծով կը
լինինք, նորից երկու տառ կցած՝ ամենքիս համար
էլ կ'ասեն, եթէ զոնէ ընթերցողի պէս մի հատ էլ է ու-
նենանք այժմ կամ ժամանակով, էլի մի տառ կցած՝ դրա
հոգն ու ջուրը որքան քաղցր է ամենքիս համար էլ,
վերջապէս վերջին մնացած տառն էլ որ կցենք՝ կը ստա-
նանք ամենքիս համար որբազան վայր, մի վայր, որին
ամենքս էլ հաւասարապէս պարտականք ենք պաշտել:

Առաջ. 4. Մարտիրոսեանց

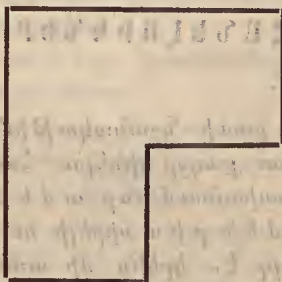
Հետևեալ թուանշանները տեղափոխել այնպէս, որ ամեն կողմից ստացուի 34:

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16

ԹՈՒՆԲԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Ի՞նչպէս Հանել 45-ը 45-ից, որ մնացորդը դարձեալ 45 լինի:

Նկարել Հետևեալ քառակուսին, թղթի վրայ և կտրել այնպէս չորս մասի, որ բոլորն էլ հաւասար լինին:

Հ Ո Ւ Տ Ա Ս Ե Լ Ո Ւ Կ

Սեխով թռչեմ, սեխ ուտեմ, ցեխով թռչեմ սեխ ուտեմ:

Նախընթաց № 7-ի մէջ եղած Հանելուկների բացատր. 20) Ժամը 9-ին 35 ր. և 10ժ. 40ր. 22) բերան. 22) այգի. Բերուանեք. Ամասիա, Արծուիկ, Ամպակ, Վարդուհի:

Խմբագիր-Հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՅԱՆ:

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21 августа 1884 г.

Типографія И. Мартиросіанца, на Орб. ул., д. № 5

«ԱՂԲԻՒՐԻ» ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ա) Ամառադրեա նիւթեր ուղարկող-
ները պէտք է հաղորդեն իրանց հաս-
ցէները, և եթէ կեղծ անունով են գը-
րում՝ խիտական անուններն էլ:

բ) Անպայման ուղարկուած նիւ-
թերը խմբադրութեանս սեպհականու-
թիւնն են համարուում:

գ) Չտպագրուելի նիւթերը իւրմ-
բադրութեանս ստացած օրէց մինչև ե-
րեք ամիս կարելի է յետ ուղարկել
տիրոջ ծախսով, եթէ նա երկու թեր-
թից աւելի է, իսկ երկու թերթից
պակաս գրուածները բոլորովին յետ
չեն ուղարկուում:

դ) Հասցէներ փոխելու համար պէտք
է ուղարկել 5 հատ 7 կ. մարկաներ:

ե) Յայտարարութիւնները ընդուն-
վում են միմիայն խմբադրութիւննե-
րից, զրափաճաւանդներից, զբաղաւան-
դներից, հեղինակներից, թարգմանիչնե-
րից, ուսումնարանները փարչութիւնից և
ուսումնական պետութեան փաճառայնե-
րից:

Յայտարարութիւնները ամեն մի բա-
ռի մանր տաւերով, փճաւը 20 կո-
պէկ է, միջոկ տաւերով, 30 կոպէկ
է և մեծ տաւերով 40 կոպէկ:

զ) Այն տնէնք, որոնք մի ամիսայ
ընթացքում յետ լոյս տեսած և
յայտարարած օրէց չեն տեղեկացնել
իրանց յետ չտանալուն համար,
այնուհետեւ խմբադրութիւնն իրան
պարտական է համարում բաւականու-
թիւն տալ այդպիսիներին:

Վաճառք մնայ և կեղեցոյ ՄԱՆԿԱԿԱՆ
ՊԱՐՏԷՋԸ տեղախոսուեց Սոյոյակ Սա-
ղոմայա փողոցում տիկին Էթէնգեանի
տունը № 56. Նոյն տեղը ընդունվում
են զիշերթիկ աշակերտներ չափաւոր
գնով:

Օր. Մարիամ Մամիկոնեան:

1—1

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆ-ԸՆԹԵՐՑԱ-
ՐԱՆ

(Սերգիս սիւի փողոց տուն Շահպար-
տեանի) բաց է ամեն օր առաւօտան
9 ժամից մինչև երեկոյան 7 ժամը:

Գրադարան-ընթերցարանը լիքն է
և պարբերաբար ստանում է զբօս
հէնց նրանց լոյս տեսնելու օրէց: Ստա-
նում է և մանկական ու պատանեկան
հասակի յարմար պարբերական հրատա-
րակութիւններ զանազան լեզուներով:

Րէպուտան ուսումնարանի 7-րդ դաս-
տանն մի աշակերտ կամենում է դա-
սել ունենալ քաղաքում, կամ գրում
պայմանները մասին հարցնել «Աղբիւրի»
խմբագրատանը:

1—1

Մամուլի տակից լոյս տեսաւ:

ԷԼԻ ՄԵԿ ԶՈՅ

ԿՕՄԵԴԻԱ 5 ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՒ

Հեղինակութիւն Գ. Սուրբազանցի:
Գլխին է 1 ո.

Մտնում է իջնակի գրափաճաւանդ-
ներում:

2—2

ԱԳՅՈՒՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ՄԻՆԵՐՈՑՆ ԴԻՐՔՈՎ, ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆՈՎ ՆԻ ՀՆՏԵՆԵԱԼ
ԱՆՁԻՆՔՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆՈՎ.

Աղայեանց Ղ., Աբեղեանց Ն., Կաղուբեան Գ., Զոհրաբեան Յ.,
Թամար, Խօջամիրեանց Գ., Մելիք-Շահնազարեանց Կ., Մելիք-Ադա-
մեան Լ., Մեհրաբեան Ա. (Սրենգ), Միրզոյեան Գ., Միքայէլեան Բ.,
Յովհաննիսեան Դայիանէ (օր.), Յովհաննիսեան Նատալիա, (օր.),
Շահվերդեան Գ., Սալավիէվ-Նեմէլով Ն., Վաչագան, Տէրեանց Ա.,
Բաֆֆի, Փամպուլսեան Մ., Քամալեան Ս. և ուրիշներ:

Տարեկան բաժանորդագինը 3 ռուբլի է, կէս տարուանը 2 ռ.

Հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция „Агбуры“. Իսկ արտասահ-
մանից՝ Tiflis (Caucase) Rédaction du journal «AGBUR»:
«Ա.Ղ.ԲԻԻԻՆ» Թիֆլիսում կարելի է ստորագրուել նաև Հայ-գրա-
վաճառանոցներում, պ. Շահվերդեանի պալիկիօնում և Մանկա-
կան գրադարանում. իսկ Պոլսում «Բուրաստան Մանկանց» Հանդիսի
խմբագրատանը: Խմբագիր-Հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՅ:

Պատկերադրդ Հրատարակութիւն
ամիսը երկու անգամ:

Տարեկան գինը 4 ռ.

Հրատարակվում է Պոլսում, ստորագրուել
կարելի է «Վարժարան» ամսագրի
խմբագրատանը:

Մանկավարժական ամսագիր:

Տարեկան գինը 5 ռուբլի է: Հասցեն՝
Тифлисъ, Редак. „Варжаранъ“.

Խմբ.-Հրատ. Ն. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱՆՈՑ

Մանկավարժական ամսագիր: Խրա-
տանքի ը տեսըը երկու Թերթ:

Տարեկան 10 տար:

Տարեկան գինը 3 մանէթ:

Հասցեն՝ Св. Эчмιάзинъ,

Редакціи „Маннаваржаноцъ“.

Խմբ.-Հրատ. ԽՈՐԷՆ Զ. Վ. ՍՏԵՓԱՆԷ:

„ՆՈԲԱՏԻ“

Կոլլեկտիվ-տղայի Կրթութեան Տնօրէնի
Տնօրէնի Կրթութեան Կոլլեկտիվի
Նախագահի Կրթութեան Կոլլեկտիվի.

Գաւի Կրթութեան—4 մանէթ.

Վարդ. Տիֆլիս, Редакция Пе-
даг. журнала „Нобати“.

Կրթութեան Կ. Ն. Կրթութեան.